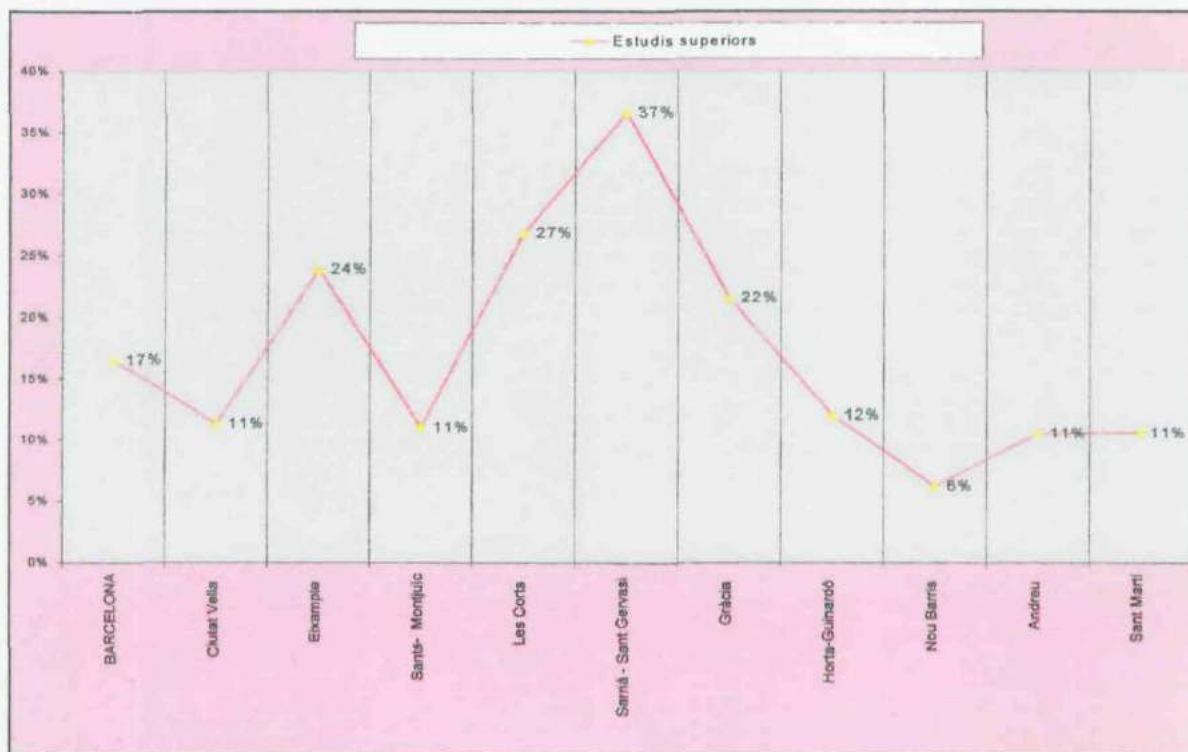

Els estudis i la residència.

Les dades fins ara assenyalades posen en clara evidència el contrast existent entre les característiques singulars dels barris en el que resideixen majoritàriament les elits a Barcelona i les de la resta de la ciutat. Però les fronteres materials i simbòliques que hem assenyalat encara tenen un contorn més precís en relació al nivell d'estudis.

Si considerem la proporció d'habitants amb estudis superiors per districtes, veiem que la proporció més alta correspon a Sarrià- Sant Gervasi, amb més d'un terç d'individus que diuen tenir estudis superiors l'any 2000. Seguit del districte de Les Corts, els Eixamples i Gràcia. Aquest últim dobla la proporció d'habitants que s'identifiquen com a titulats respecte del següent.

Gràfic 5-7. Proporció de titulats superiors a Barcelona. Per districtes.

Població a partir de 16 anys.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Padró Municipal d'Habitants 2000. Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona

El contrast ja és espectacular. Tot i que els districtes agrupen zones de naturalesa social diferent, podem observar diferències en la titulació de més de trenta punts entre Sarrià-Sant Gervasi i Nou Barris.

Però, anem més al detall i treballem els barris. Si agafem la divisió més simple de les titulacions i les dividim en estudis primaris o menys, secundaris i universitaris, i observem l'adscripció que, segons el padró municipal, han fet els ciutadans de cada barri, majors de 16 anys¹³, tenim que hi ha tres barris que tenen més titulats universitaris que amb estudis de secundària o de primària: Pedralbes, Sant Gervasi i Sarrià. Són els barris més freqüentats per les elits estudiades (47% de les elits, 9% de la població).

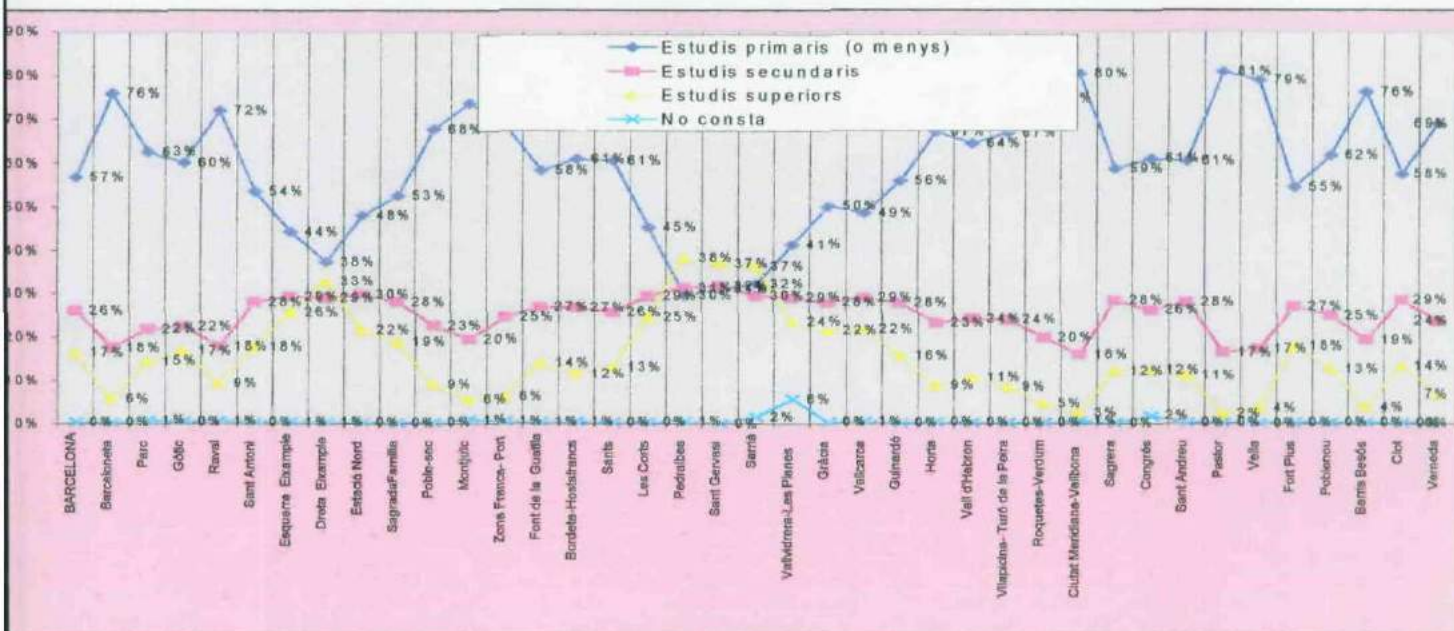
¹³ Padró Municipal de Barcelona, any 2000.

Descomptats els tres barris assenyalats, n'hi ha set que tenen més persones que diuen estar titulats amb estudis secundaris o universitaris que no amb primaris o menys: Gràcia, Vallcarca, Estació del Nord, Vallvidrera-Les Planes, Les Corts, l'Esquerra de l'Eixample i la Dreta de l'Eixample. Fins aquí els barris en els que, majoritàriament resideixen les elits estudiades (30%, que sumats als anteriors fan el 77% i el 32% de la població total).

N'hi ha quatre que tot i tenir menys persones que diuen estar en possessió d'un títol de secundària o superior, que no de primària o menys, estan per sobre de la mitja de la ciutat en aquestes titulacions. Són: el Guinardó, Fort Pius, Sant Antoni i la Sagrada Família. La freqüència de persones enquestades residents en aquests barris baixa, en comparació amb els anteriors (7%, que sumats als anteriors fan el 84%, el 43% de la població total).

A partir d'aquests, tenim els vint-i-quatre barris que representen el 57% dels habitants, però només són residència del 16% de les elits enquestades. Tenen menys titulats de secundària o superior i estan per sota de la mitja de la ciutat.

Gràfic 5-8. Nivell d'estudis a Barcelona. Per barris.

Població a partir de 16 anys.

Elaboració pròpia a partir de les dades del Padró Municipal d'Habitants 2000. Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona

Més d'un terç amb estudis més alts que primària: el Clot, Font de la Guatlla, Sagrera, Gòtic, Sant Andreu, Sants, Congrés, Bordeta-Hostafrancs, Poble-sec, Parc, Vall d'Hebron, Vilapicina- Turó de la Peira. Amb una baixa freqüència d'elits residint a la zona (11% que sumats als anteriors fa el 95%)

Entre un de cada tres i un de cada quatre ciutadans diuen tenir títol de secundària o superior a: Horta, Poble-sec, Zona Franca- Port, Verneda, Raval, Montjuïc, Roquetes-Verdum (3% de les elits enquestades viu en aquests barris, però 2 de cada 3 ho fa al Raval). I a la cua: la Barceloneta, Barris Besós, Trinitat Vella, Bon Pastor i Ciutat Meridiana-Vallbona. En els dos darrers més de quatre de cada cinc habitants majors de 16 anys diuen tenir estudis primaris o menys (Només 2% de les elits entrevistades resideixen en la zona).

Taula 5-9. Distribució de les titulacions superiors específiques a Barcelona. Per barris.

	Ciències	Lletres	Econòmiques	Dret	Medicina	Altres llicenciats	Arquitectura	Enginyeria industrial	Altres enginyers	Doctors universitaris	Aparelladors	Pèrits industrials	Magisteri	Infermeria	Altres títols mitjans	Titulació no especificada
Barcelona	0,7%	1,6%	0,8%	1,0%	0,8%	4,0%	0,3%	0,5%	0,5%	0,4%	0,2%	0,3%	1,3%	1,1%	3,0%	0,1%
1. Barceloneta	-0,6%	-1,1%	-0,6%	-0,8%	-0,7%	-1,7%	-0,2%	-0,5%	-0,4%	-0,2%	-0,2%	-0,2%	-0,9%	-0,8%	-1,7%	0,0%
2. Parc	0,2%	-0,1%	-0,4%	-0,5%	-0,4%	1,4%	0,2%	-0,3%	-0,2%	-0,1%	-0,1%	-0,2%	-0,5%	-0,5%	-0,2%	0,1%
3. Gòtic	-0,3%	0,4%	-0,4%	-0,3%	-0,4%	2,3%	0,3%	-0,3%	-0,1%	0,0%	-0,1%	-0,2%	-0,3%	-0,5%	0,2%	0,1%
4. Raval	-0,4%	-0,7%	-0,6%	-0,8%	-0,6%	-0,3%	-0,1%	-0,5%	-0,3%	-0,2%	-0,1%	-0,2%	-0,5%	-0,6%	-1,0%	-0,1%
5. Sant Antoni	0,1%	0,3%	-0,1%	-0,2%	-0,1%	0,7%	0,0%	-0,2%	-0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,3%	-0,1%	0,5%	0,0%
6. Esquerra Eixample	0,5%	1,0%	0,4%	0,8%	0,7%	2,1%	0,2%	0,3%	0,3%	0,3%	0,1%	0,2%	0,5%	0,5%	1,2%	0,1%
7. Dreta Eixample	0,6%	1,9%	0,6%	2,3%	1,4%	3,4%	0,7%	0,5%	0,3%	0,6%	0,1%	0,1%	1,0%	0,8%	2,0%	0,0%
8. Estació Nord	0,3%	0,5%	0,1%	0,2%	0,2%	1,3%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,2%	0,6%	0,1%	1,1%	0,1%
9. Sagrada Família	0,1%	0,2%	0,0%	-0,1%	0,1%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	-0,1%	0,1%	0,1%	0,2%	0,4%	0,8%	0,0%
10. Poble-sec	-0,3%	-0,5%	-0,6%	-0,7%	-0,6%	-1,1%	-0,2%	-0,4%	-0,3%	-0,2%	-0,1%	-0,1%	-0,5%	-0,5%	-1,1%	0,0%
11. Montjuïc	-0,4%	-1,5%	-0,7%	-0,9%	-0,5%	-2,4%	-0,3%	-0,4%	-0,5%	-0,4%	0,0%	-0,3%	-1,0%	-0,3%	-1,5%	0,3%
12. Zona Franca-Port	-0,4%	-1,0%	-0,6%	-0,9%	-0,7%	-2,4%	-0,3%	-0,4%	-0,3%	-0,3%	-0,1%	-0,2%	-0,6%	-0,6%	-1,3%	0,1%
13. Font de la Guatlla	-0,1%	-0,1%	-0,3%	-0,5%	-0,4%	-0,4%	-0,2%	-0,2%	-0,1%	-0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%
14. Bordeta-Hostafrancs	-0,2%	-0,4%	-0,5%	-0,6%	-0,5%	-0,8%	-0,2%	-0,2%	-0,2%	-0,2%	-0,1%	-0,1%	-0,1%	-0,3%	-0,5%	-0,1%
15. Sants	-0,1%	-0,2%	-0,3%	-0,5%	-0,4%	-0,6%	-0,2%	-0,2%	-0,1%	-0,2%	0,0%	0,0%	-0,1%	-0,2%	-0,3%	0,0%
16. Les Corts	0,4%	0,6%	0,8%	0,6%	0,4%	1,4%	0,2%	0,6%	0,4%	0,3%	0,1%	0,2%	0,4%	0,3%	1,3%	0,0%
17. Pedralbes	0,4%	0,8%	3,1%	3,2%	1,7%	4,1%	0,5%	1,8%	1,1%	1,0%	0,3%	0,3%	0,2%	0,3%	2,6%	0,3%
18. Sant Gervasi	0,8%	1,4%	1,9%	3,0%	2,0%	3,4%	0,7%	1,3%	0,7%	0,9%	0,2%	0,2%	0,7%	0,7%	2,2%	0,1%
19. Sarrià	0,8%	1,6%	2,4%	2,8%	1,6%	3,6%	0,6%	1,6%	1,0%	1,1%	0,2%	0,2%	0,9%	0,8%	1,9%	0,2%
20. Vallvidrera-Les Planes	0,9%	0,7%	1,0%	0,6%	1,3%	3,0%	1,1%	0,5%	0,6%	0,5%	0,1%	-0,1%	0,3%	0,7%	1,0%	0,1%
21. Gràcia	0,3%	0,8%	0,1%	0,0%	0,2%	1,4%	0,2%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,4%	0,5%	0,9%	0,0%
22. Vallcarca	0,4%	0,8%	0,3%	0,0%	0,3%	0,7%	0,2%	0,3%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%	0,4%	0,7%	0,6%	0,1%
23. Guinardó	0,0%	0,1%	-0,1%	-0,4%	-0,2%	-0,3%	-0,1%	-0,1%	-0,1%	-0,1%	0,0%	0,1%	0,1%	0,3%	0,2%	0,0%
24. Horta	-0,3%	-0,7%	-0,5%	-0,7%	-0,4%	-1,8%	-0,2%	0,3%	-0,3%	-0,2%	-0,1%	-0,1%	-0,4%	-0,3%	-1,1%	-0,1%
25. Vall d'Hebron	-0,2%	-0,6%	-0,5%	-0,7%	-0,3%	-1,5%	-0,2%	-0,3%	-0,2%	-0,2%	-0,1%	-0,2%	-0,1%	0,3%	-0,9%	0,0%
26. Vilapicina- Turó de la Peira	-0,3%	-0,8%	-0,5%	-0,7%	-0,6%	-2,1%	-0,2%	-0,4%	-0,2%	-0,3%	-0,1%	-0,1%	-0,2%	-0,3%	-1,0%	0,0%
27. Roquetes-Verdum	-0,5%	-1,1%	-0,7%	-0,9%	-0,7%	-2,8%	-0,3%	-0,4%	-0,3%	-0,3%	-0,1%	-0,2%	-0,7%	-0,6%	-1,8%	-0,1%
28. Ciutat Meridiana-Vallbona	-0,6%	-1,3%	-0,7%	-0,9%	-0,8%	-3,3%	-0,3%	-0,5%	-0,4%	-0,3%	-0,2%	-0,2%	-1,1%	-0,9%	-2,2%	-0,1%
29. Sagrera	-0,3%	-0,5%	-0,4%	-0,6%	-0,4%	-0,8%	-0,2%	-0,3%	-0,1%	-0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	-0,1%	-0,2%	0,0%
30. Congrés	-0,2%	-0,1%	-0,5%	-0,6%	-0,5%	-0,8%	-0,2%	-0,3%	-0,2%	-0,2%	-0,1%	0,1%	0,0%	-0,1%	-0,4%	0,0%
31. Sant Andreu	-0,3%	-0,6%	-0,5%	-0,7%	-0,5%	-1,1%	-0,3%	-0,2%	-0,2%	-0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	-0,1%	-0,6%	0,0%
32. Bon Pastor	-0,6%	-1,5%	-0,8%	-1,0%	-0,8%	-3,2%	-0,3%	-0,5%	-0,4%	-0,4%	-0,2%	-0,2%	1,1%	-0,9%	-2,2%	-0,1%
33. Trinitat Vella	-0,6%	-1,3%	-0,8%	-1,0%	-0,8%	-2,9%	-0,3%	-0,5%	-0,3%	-0,3%	-0,2%	-0,3%	-0,8%	-0,9%	-1,9%	-0,1%
34. Fort Pius	0,0%	-0,1%	-0,2%	-0,1%	-0,1%	1,0%	0,0%	-0,2%	0,3%	0,0%	0,1%	0,0%	0,3%	-0,2%	0,5%	-0,1%
35. Poble Nou	-0,2%	-0,4%	-0,2%	-0,5%	-0,2%	-0,4%	0,0%	-0,2%	-0,1%	-0,1%	0,0%	-0,1%	-0,4%	-0,4%	-0,6%	0,0%
36. Barris Besós	-0,6%	-1,3%	-0,7%	-0,9%	-0,7%	-2,9%	-0,3%	-0,5%	-0,4%	-0,3%	-0,2%	-0,2%	-0,9%	-0,6%	-1,9%	-0,1%
37. Clot	0,0%	-0,3%	-0,3%	-0,6%	-0,3%	-0,6%	-0,2%	-0,2%	-0,1%	-0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	-0,2%	-0,1%
38. Verneda	-0,4%	-0,9%	-0,6%	-0,8%	-0,6%	-2,2%	-0,3%	-0,4%	-0,3%	-0,3%	-0,1%	-0,1%	-0,5%	-0,5%	-1,3%	-0,1%

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Municipal d'Habitants a 31.12.2000. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Si tenim en consideració les titulacions específiques i comparem els resultats dels barris als de Barcelona en el seu conjunt veiem que hi ha 10 barris que estan pel damunt en totes les titulacions i segons la classificació de dades disponibles. Són els de sempre. Els que han sortit destacats en tots els demés apartats, i coincideixen amb els de residència de les elits enquestades. Les diferències és fan màximes a

Pedralbes en Econòmiques, Dret, Enginyeria Industrial, altres enginyeries, Aparelladors, Pèrits Industrials i altres llicenciatures i altres títols mitjans. El diferencial màxim és per a la Dreta de l'Eixample en Lletres i Magisteri. El de Medicina és per Sant Gervasi i el de doctors per Sarrià.

Crida l'atenció el diferencial positiu que es dona al Parc i al Gòtic en Arquitectura. Les característiques arquitectòniques i urbanístiques d'aquests barris i l'efecte de distinció que produeix poder viure en les zones menys afavorides, sense que trontolli la posició social ocupada, podrien ser-ne l'explicació. Això també valdria per membres de l'elit, amb altres titulacions, però que resideixen a Ciutat Vella.

De tota manera, com ja hem vist, a la majoria de les elits els correspon un domicili en la zona privilegiada. Definida, entre altres coses, per l'alt nivell d'estudis de la població veïna. A l'exclusivitat econòmica dels barris residencials assenyalats els acompanya la concentració de títols de noblesa cultural que tendeixen a ser viscuts com una garantia d'excel·lència moral de l'entorn. I que poden servir per explicar i justificar altra mena de privilegis.

Consideracions en relació a l'*apartheid* assenyalat.

Si hem de fer cas a les versions oficials, la societat en la que vivim es marca com a ideal ajuntar gent amb diferents nivells culturals, econòmics, orígens diversos, estils de vida,..., en el procés de superació de la desigualtat, tot respectant la diferència. Però, a la pràctica, passa el contrari d'això. El que constatem en el cas de Barcelona, i possiblement succeeix el mateix en altres grans ciutats de Catalunya, és una profunda segregació. Una segregació que es manifesta en tots els nivells i resulta en xifres molt contrastades, especialment en relació als casos més extrems.

- Pedralbes, Sant Gervasi i Sarrià: Entre el 37 i 38% de titulats superiors.
- Barceloneta, Horta, Vilapicina- Turó, Verneda, Poble-sec i Raval, menys del 10%.
- Roquetes-Verdum, Ciutat Meridiana-Vallbona, Bon Pastor, Trinitat Vella, Besós, menys del 5%.

Les diferències entre uns barris i els altres les podríem veure en relació a les diferències en la qualitat i quantitat de les construccions. En la qualitat, quantitat i diversitat de les institucions públiques. Botigues i centres comercials, oferta de restauració i hotels, tallers i indústries. Resultaria especialment interessant pels nostres interessos contrastar les que afecten directament a nens i joves: biblioteques, escoles i centres d'aprenentatge en general. Ofertes de lleure, activitats socials i recreatives. Llocs en els que es té cura dels nens i joves, i de la ciutadania pròxima: centres mèdics i de recolzament familiar. Però totes aquestes característiques només podrem entendre-les considerant-les en relació a les característiques d'aquells que les utilitzen. Dels que les habiten. En relació als quals hem constatat aquesta tendència a organitzar-se en la ciutat, tot ajuntant-se amb aquells que se'ls assemblen i separant-se dels que es diferencien. I no volem pas dir que es tracti d'un procés absolutament conscient. En molts casos no és així.

- La proporció d'estrangers procedents dels països desenvolupats en relació a la de cada barri té el seu màxim a Pedralbes, Sarrià i Vallvidrera.

Entre les característiques heretades, producte de la reproducció social, també hi ha la del lloc de residència. O la informació i formació que porta a canviar de barri (del centre a l'eixample i d'aquí a la "zona alta"). Però amb naturalitat. La que té qui passa a viure a Sant Gervasi, tot aprofitant la vella segona residència familiar, i convertint-la en primera. Però sense que calgui explicitar la necessitat de separar-se

- A Pedralbes, Sarrià i Sant Gervasi els immigrants del sud representen menys del 5% de la població.
- Al Poble-sec o Trinitat Vella prop del 20%.
- Al Raval més del 40%.

conscientment dels altres, aquells que ja són distants des del punt de vista de l'espai social, el metafòric. La consciència i la voluntat expressa de separació, té més possibilitats entre els que han fet mobilitat social i es proposen fer la geogràfica. El nou vingut, estrany pel medi del que procedeix, pot proposar-se buscar el lloc de residència que li correspon, justament perquè no en té l'autoctonia. Però el que la té, difícilment pot proposar-se el lloc de residència com un problema d'adequació al medi. Tret que s'hagi produït algun accident, un canvi sobtat en aquest (per exemple, tot dient, la dreta de l'eixample ja no és el que era). I les decisions que prengui segurament quedaran legitimades per raons allunyades dels efectes que hem assenyalat. De la mateixa manera que ho són les que permeten explicar la distància metafòrica, en l'espai social. Això és el que creiem que passa, i que caldria contrastar en la recerca de la que aquest treball és un preprojecte. Però també sabem que hi ha llocs en els quals la voluntat de viure separats dels altres, en determinades ocasions, sembla més explícita. És el cas d'un important sector de la població de la població del EE.UU.

Als Estats Units hom calcula que 41 milions de persones viuen en "common interest developements" (CIDs¹⁴). Urbanitzacions organitzades a partir de l'associació de propietaris, que sovint s'encarreguen dels temes de seguretat, manteniment de carrers, treure la neu, les brosses, els parcs, els llocs de lleure i altres serveis. Entre aquestes formes d'urbanització en destaquen unes, on la voluntat de viure separats de determinats inconvenient queda expressada en forma de tanques. Es tracta, amb xifres del 2001, dels 7 milions de persones que viuen en "gated communities" i dels 4 milions que viuen en carrers i places privades, amb l'accés controlat per clau, codis de seguretat o guardians¹⁴. En aquests darrers casos, l'entorn passa a ser accessible només als seus habitants i els que tenen el seu vist i plau. Així, els altres, queden privats de l'accés a carrers, places, llacs, parcs i boscos. Un dels motius més reiterats per anar a viure en aquests espais tancats i vigilats és la recerca de seguretat: econòmica i física. Es tracta de fugir, en la percepció del "presoner voluntari" dels mals de la ciutat. De conductes, sovint associades als territoris en els que es concentren els problemes de salut, els maltractaments, la delinqüència, les drogues, el fracàs escolar, la pobresa, la lletjor i la brutícia. L'efecte d'aquesta recerca, la majoria de vegades, és la formació de petites comunitats homogènies. Deixant fora els que són cultural, social, econòmica o racialment diferents.

¹⁴ Diverses fonts resulten interessants en relació a les "Gated Communities". Començant per la base estadística de Research Foundation of the Community Associations Institute. Però també hi ha recerques interessants com Edward J. Blakely, Mary Gail Snyder, *Fortress America: Gated Communities in the United States*, Brookings Institution, 1997; Seth Low, *Behind the Gates: Life, Security, And The Pursuit of Happiness in Fortress America*, Routledge, 2003; Sheryll D. Cashin, "Privatized Communities and the 'Secession of the Successful': Democracy and Fairness beyond the Gate" a *Fordham Urban Law Journal*, Vol. 28, 2001; Carol Tucker "Gated Communities: The Barriers Go Up" a *Public Management*, Vol. 80, May 1998.

Un dels sentiments que motiva aquesta recerca és la por. Por a tots aquells "mals" associats a la ciutat.

Possiblement les "gated communities" no fan disminuir la por. Al contrari. El sentiment d'estranyament de l'individu, acostumat a viure entre reixes, quan les abandona i descobreix la diversitat que li amagaven, acostuma a ser el de l'augment de la por. Però, en la decisió d'anar a viure a una "gated community" també intervé la nostàlgia. La publicitat d'aquestes formes d'urbanització sovint ofereix la comunitat ideal. I la presenta com el retorn a la comunitat perduda. L'esperança de retrobar la comunitat ideal contrasta, lògicament, amb les dificultats de viure en una comunitat tancada i relativament aïllada, que ha d'administrar i pagar tota una sèrie de serveis, amb tots els problemes que això comporta. Problemes que s'afegeixen als relacionats, en principi, als mals de la ciutat, que segueixen patint.

Il·lustració 5-3. La publicitat de les "gated communities"

La publicitat de les "gated communities" americanes normalment insisteix en proposar un producte de luxe. N'hi ha que il·lustren les seves promocions amb imatges plenes de gent caucàsica i obliden altres colors de pell. Però també hi ha molts promotors que insisteixen en la diversitat dels seus clients. Fins i tot n'hem trobat que fan explícits els seus principis. Per exemple una que posa en la seva publicitat el següent text:

"We are pledged to the letter and spirit of U.S. policy for the achievement of equal housing opportunity throughout the Nation. We encourage and support an affirmative advertising and marketing program in which there are no barriers to obtaining housing because of race, color, religion, sex, handicap, familial status, or national origin."

La presència de declaracions d'aquest tipus posa en evidència la gran quantitat de crítiques de segregacionisme que s'han formulat, des de les més diverses instàncies.

Un dels efectes d'aquest nou tipus d'urbanització ja l'hem apuntat: la segregació de col·lectius amb característiques homogènies. Amb capitals similars. Sempre més alts que la mitja dels estats on resideixen. En algunes ocasions això és una manera de sobreviure i preservar el propi estil de vida, sense sortir d'un entorn urbà degradat. Es tracta d'una zona de seguretat al mig d'un entorn insegur. En algunes ocasions, perquè es persegueix explícitament, d'altres vegades, perquè, sense voler, acaba essent així. La comunitat reixada és una zona que preserva l'estatus i l'estil de vida. I facilita la producció i la reproducció de les característiques pròpies d'una posició social privilegiada. Però, per fer-ho, aquests col·lectius s'han de posar entre reixes i pagar la despesa resultant d'aquesta manera de viure. Per sovint sortir-ne, en part, decebuts. En veure que no és possible retornar a la "comunitat perduda", ni vèncer la por. I que s'han d'enfrontar a nous problemes, com el de la gestió de la comunitat, que sovint no tenen fàcil solució.

En contrast, observem Barcelona. Una ciutat en la que els carrers i places tancades o les urbanitzacions entre reixes, amb barrera física, no existeixen. Però, en canvi, l'organització, aparentment espontània, de les residències acaba generant una mena de segregació, imperfecta, però sense cap cost addicional. Ni la necessitat que els

- En totes les eleccions, des del retorn de la democràcia, el districte amb més participació sempre ha estat Sarrià- Sant Gervasi.
- Els de menys participació Ciutat Vella i Nou Barris.

beneficiaris s'hagin de tancar entre reixes.

Per saber més coses dels beneficis de la residència en un determinat barri, caldrà estudiar quin efecte té ser veí d'una zona determinada. Conèixer els mecanismes, a partir dels quals el barri dota d'un determinat capital social. Cal estudiar-los a partir de les diverses dimensions de les relacions que hom estableix amb els veïns, el nivell, la densitat i la freqüència. Però, també les relacions que estableix en altres àmbits, condicionades per la percepció que els altres tenen de l'individu o grup en funció de la seva residència. Provem d'imaginar-nos intentant associar-nos a una entitat d'elit de la ciutat, tot donant segons quina adreça del Raval o de Nou Barris.

Des del 1988 el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona calcula el que anomena l'Índex de capacitat econòmica.

- El màxim sempre coincideix amb Pedralbes. Seguit de Sarrià i Sant Gervasi.
- El mínim és en els barris del Districte de Ciutat Vella, Poble-sec, Meridiana-Vallbona, Trinitat Vella, Bon Pastor i Besòs.

O en convidar a dinar a casa el conseller delegat d'una important empresa, aprofitant un "break" en la reunió extraordinària del consell d'administració. Aquestes situacions són versemblants però, si es produeixen, per força hauran d'anar acompanyades d'explicacions.

Però, a més de l'efecte identitari aconseguit, possiblement de manera inconscient, si no es tracta d'un *parvenu*, pensem en el barri com a marc de referència pels infants i adolescents. En els contactes que es produeixen en les organitzacions formals, tals com la guarderia, el parvulari o l'escola de primària. La secundària admet més desplaçaments, tot i que la seva pràctica no és tan freqüent. Afegim-hi els contactes informals. La vigilància i la protecció que pressuposa que els fills facin amics entre fills de gent "normal" que vol dir "com nosaltres". I la difusa sensació de confiança mútua en la comunitat immediata que acaba fent la vida més eficaç i més fàcil. A l'hora de fer una reunió de comunitat de veïns, en la relació amb l'administració, etc. I tot això sense cap cost addicional. I amb uns serveis pagats amb diners públics (parcs i places, esplanades, serveis sanitaris, escoles concertades).

- Els barris amb l'habitatge, de primera i segona mà, més cars, des de fa una dècada, són Sarrià, Pedralbes, Sant Gervasi, la Dreta de l'Eixample, Les Corts, l'Esquerra de l'Eixample i Gràcia.
- Els barris que tenen preus mitjos més barats són Ciutat Meridiana-Vallbona, Trinitat Vella, Poble Sec, la Sagrera, la Bordeta-Hostafrancs, Bon Pastor, Roquetes-Verdum, Barri del Besòs, Zona Franca-Port, Font de la Guatlla, Congrés. Gòtic i Raval.

La necessitat de generar barreres explícites entre col·lectius, com veiem en el cas americà, pot ser interpretada com un trencament explícit de la comunitat. El final de la ciutat com a marc de la democràcia. Però també pot evidenciar la proximitat social i física dels individus, associable a una major permeabilitat entre els estrats socials. Les reixes separen. Però, simultàniament, posen en evidència una proximitat o un intent d'aproximar-se que difícilment és imaginable a Europa. I, per tant, a Barcelona.

L'exclusió de determinats espais físics i metafòrics, habitats pels privilegiats, dels menys titulats, dels que fan feines menys reconegudes, els més pobres, els immigrants del "sud", possiblement està menys en discussió a les nostres contrades. I, possiblement, per aquest motiu, no calen les costoses reixes. Aquestes, en un cert sentit, poden ser vistes com un monument a la mobilitat social. O, si més no, a la constatació que, en determinades zones del món, les persones més humils estan socialitzades en aquest principi fundador de la modernitat. I que volen exercir-lo. La creença en el contracte social porta al contacte. I el inconformisme, si no es pot exercir. I el reivindiquen amb tot tipus de mitjans. Legitimats o no. En canvi, el sentit pràctic dels europeus no incorpora aquest valor amb la mateixa força. I la majoria de persones s'adeqüen i es conformen al medi físic i social.

Les elits barcelonines i la societat de les barreres simbòliques.

La invisibilitat de les barreres barcelonines no remet a la seva inexistència, sinó a la seva subtileza. I les fa més difícils de qüestionar. Més efectives. Són

- El 53% de les elits barcelonines enquestades resideix en tres barris, Sarrià, Sant Gervasi i l'Esquerra de l'Eixample, que representen el 15% de la població de Barcelona.
- En canvi hi ha barris que no tenen cap enquestat que hi resideixi, però representen el 28% de la població de Barcelona. I els que en tenen 2 o menys representen el 8% dels enquestats, però el 41 % del total de la població de la capital.

les que separen Sant Gervasi del Raval o de Nou Barris. Doncs bé, en aquesta ciutat, plena de barreres invisibles, sense les quals l'organització espacial de les variables considerades seria una gran casualitat -en la que estem poc disposat a creure-, les elits viuen, la gran majoria, en les zones privilegiades. Tant si es tracta de les elits econòmiques com si són culturals o polítiques. Amb les matisacions que ja hem fet anteriorment i no tornarem a repetir.

El que no podem dir, per les dades recaptades amb la nostra enquesta, és si les elits que viuen en aquests barris són autòctones o han anat a parar-hi com a conseqüència d'una migració (interna o externa). Aquesta dada, de la que no disposem, ha de resultar determinant per entendre el procés de producció i reproducció de les elits. La seva estaticitat o circulació. Si els individus són autòctons, tot apunta cap a processos de reproducció. Tret que es tracti d'un barri que col·lectivament hagi canviat el seu paper en el camp dels barris. Passant de ser de treballadors, a ser dels privilegiats. Viatge que han fet, per exemple, alguns dels barris al Nord de la Diagonal, en el decurs del segle XX.

Si han anat a viure al barri d'elit posteriorment, pot tractar-se, igualment, d'un procés de reproducció en funció de diversos factors. A destacar, l'edat a partir de la qual s'hagin convertit en residents de la zona. O, en funció de si el barri de procedència és, o ha estat, un altre barri "privilegiat" .. Pensem en el cas de la gent que viu a la Zona Alta, que procedeix de l'Eixample. Però també pot indicar mobilitat social si la zona d'origen respon a un perfil popular. Algun llogaret del Pirineu o d'Andalusia o un barri obrer de la ciutat. Ara bé, per tractar la qüestió de l'origen social només disposem de les pistes examinades fins ara. I, no necessàriament

revelen la trajectòria "residencial" i "social". Caldrà esperar, per tant, al projecte per endegar una recerca sobre el lloc de residència anterior, tant de l'individu com dels seus antecessors.

Mentrestant passarem a analitzar una dada que pot donar llum sobre els llocs de residència de l'individu enquestat, des del néixer, tot i que té valor per ella mateixa. Es tracta de la trajectòria escolar.

6 . La trajectòria educativa de les elits.

En el segon capítol ja hem tractat de les titulacions dels enquestats que configuren la nostra mostra. I hem vist que el nivell educatiu era força elevat. Un 92 % tenen títol universitari, quan només en té un 12 % de la població de la mateixa edat. A més, molts d'ells tenen un currículum acadèmic excepcional. Que en algunes ocasions comporta haver passat per centres encara més exclusius que la primera universitat en la que van estudiar. La correspondència entre l'ocupació d'una posició privilegiada, en qualsevol dels camps tractats, i la possessió d'un alt nivell d'estudis és prou gran. De tota manera ja hem avisat que la naturalesa del mecanisme de captació de dades pot haver deixat fora molts homes i dones fets a ells mateixos, amb poc capital escolar. Aquest col·lectiu mereix un estudi específic. El projecte hauria d'incloure'ls. De la mateixa manera, pot haver-hi una gran quantitat de persones que disposin d'un currículum acadèmic brillant, però que, per la seva ocupació, difícilment puguin figurar com a persones en una posició privilegiada. També seria interessant poder dir, en el projecte, alguna cosa d'aquest col·lectiu. Però ara, el que volem és examinar les característiques de la trajectòria escolar dels nostres enquestats, en l'etapa anterior a la universitat.

El que ens interessa de l'etapa de primària i de secundària de les elits és la naturalesa dels centres que van freqüentar. Per veure si hi ha alguna relació entre la coincidència en aquests espais escolars i la coincidència en l'ocupació de posicions privilegiades a l'edat adulta. Però, abans de tractar aquesta qüestió, cal adonar-se que l'espai i el temps escolars que tractarem s'inscriuen en un espai i un temps més amples, que els emmarquen i els expliquen. El context de l'escolarització prèvia a la universitat de la gran majoria dels enquestats és el de l'escola de la dictadura de Franco. Cal tenir present que, per l'edat dels enquestats, el 85% probablement va completar els ensenyaments previs a la universitat abans de la mort del dictador. Més del 50% abans de l'any 1965¹. Ara bé, contextualitzar adequadament aquestes trajectòries escolars, demana una tasca que depassa, de molt, les possibilitats d'aquest pre-projecte. Entre d'altres coses, perquè hi ha moltes diferències entre el franquisme de postguerra i el dels anys setanta. I perquè suposa un coneixement exhaustiu i profund de la història del camp escolar a Catalunya, bona part del qual desconeixem (únicament en farem una pinzellada en les il·lustracions que segueixen).

¹ L'any 1965 pot servir de fita per referir-se a quan es produeix una forta inflexió en el número de matriculats en el batxillerat. I que, posteriorment, té la seva expressió legal amb la "Ley General de la Educación" de 1970. Inflexió que podem apreciar en el gràfic 2-2 de la pàgina 38.

Estructura de l'escolarització de les elits de la mostra.

Malgrat hi hagués la possibilitat d'escolaritzar-se arreu del país, la diversitat de l'oferta de centres era, i segueix essent, força contrastada. En especial a Barcelona, les grans ciutats pròximes i les capitals de província, en comparació amb les zones més allunyades d'aquests centres de poder. Així, mentre a la capital i algunes ciutats importants hi trobem els centres educatius més prestigiosos, a les comarques allunyades s'hi ubiquen escoles molt més transversals on els alumnes tenen una procedència social molt més diversificada. Aquesta estructura escolar deficitària obligà, molt sovint, a les elits d'àmbit més rural a escolaritzar llurs fills en les úniques escoles que hi havia a prop seu. La variable territorial provoca que alumnes amb procedències socials diverses, vagin a parar a un mateix centre. En especial a primària, que és quan hi ha més alumnes. Però això canvia a la secundària, en primer lloc, perquè molta gent ja no arriba a estudiar-la. I en el segon, perquè de vegades estudiar secundària obliga al trasllat. I, tercer, l'edat de l'estudiant facilita la decisió voluntària de les elits de fer estudiar els fills en ciutats pròximes o d'internar-los en centres més o menys allunyats.

L'heterogeneïtat en l'escolarització de les elits de la mostra és un reflex més de la complexitat inherent al concepte d'elit. En aquest sentit, no podem obviar el gran nombre de diferències internes que es donen en els grups que nosaltres hem definit com les elits. Aquesta diferenciació interna possibilita que els individus de la mostra disposin d'una capacitat d'influència social molt diferent els uns dels altres; alhora que d'una trajectòria vital molt diferenciada. La relació entre la posició final dels individus en el camp social i llur trajectòria educativa és el que en darrera instància ens permet copsar la importància d'un determinat procés d'escolarització. Un procés que ve marcat tant pel còmput total dels estudis realitzats (llicenciatures, mestratges, post-graus, doctorats, etc), com pels centres on s'han cursat determinats estudis.

Il·lustració 6-1. L'ensenyament primari, des de Franco fins la transició.

Començarem tractant el marc de la immediata postguerra fins a finals dels anys cinquanta. Període en el que més del 50% dels enquestats podia haver començat el batxillerat i el 30% el podia haver acabat.

Franco (llegeixis els franquistes amb poder,...) tenia clar que l'escola havia d'influir en el pensament de la població, insuflant-los patriotisme i catolicisme. Per això, just acabada la guerra, va depurar molts dels mestres que no havien marxat a l'exili i entregà els centres estatals de primària a vells mestres, afectes al règim, i a nous "mestres", reclutats entre addictes al bàndol "feixista". La missió que el règim atribueix a la formació escolar és fonamentalment ideològica. Ho proven els criteris de selecció per la provisió de les 4000 places de mestre, convocades el 1939, la majoria de les quals ho són per substituir mestres del bàndol perdedor¹. Aquests, per ordre i en versió original, són els motius que donen preferència als aspirants que volen ocupar alguna de les places posades a concurs:

1. Ser mutilado como consecuencia de la actual guerra, siempre que la mutilación no imposibilite el ejercicio de la Enseñanza.

2. Ser herido en la actual campaña, siendo preferido, dentro de este orden, el que mayor número de heridas demuestre haber sufrido.

3. Haber prestado servicios militares, como combatiente, en la actual guerra.

4. Haber sufrido vejámenes graves en la persona del solicitante, por parte de los rojos.

5. Ser familiar de un muerto o mutilado en esta campaña hasta el segundo grado de parentesco por consanguinidad o afinidad. Dentro de este orden se prefiere el que haya perdido mayor número de familiares.

6. Dentro de los mismos grados de parentesco, haber perdido mayor número de familiares por asesinato de los rojos o a consecuencia de su barbarie.

7. Tener actualmente prisionero o mutilado por los rojos, algún familiar, dentro del parentesco señalado.*

Efectivament, el requisit per a ser mestre era, ras i curt, ésser, per convicció o producte de les circumstàncies, un feixista. A ser possible ressentit per causa de ferides de guerra causades pel bàndol "republicà". O en la pròpia pell o en la d'un familiar. En aquest darrer cas encara més si havien causat la mort. Tant li feia si era un ignorant. L'oferta de places en els termes assenyalats, l'any 1939, no anava dirigida al capellà, que ja tenien els seus propis centres educatius, ni al burgès, agreujat per la guerra i la revolució, ni tampoc al pagès ignorant, però molt pietós, que s'havia passat a l'altre bàndol, escandalitzat pels ultratges a les imatges de la Verge Maria, ni al vilatà, sense ofici ni benefici, ni dignitat, disposat a apuntar-se a la falange, amb aquella fascinació infantil per les figures d'autoritat i pels uniformes de franc. Calia aparentar saber les quatre regles i ser del bàndol nacional i no era el cas d'aquesta mena de personatge.

L'escrivent local, que blavejava, que havia volgut ser com l'amo, a qui havia raspallat fins a l'arribada de les col·lectivitzacions, havia acabat quedant-se a la rereguarda, amb carnet del sindicat més conservador, per causa de la sindicació obligatòria, quan no havia caigut en la temptació de fer-se del PSUC. Ho tenia malament. A més, possiblement tenia un passat sardanista que el feia sospitós de separatisme. Però, fins quan no hagués estat així, per quin motiu havia d'abandonar la seva taula, prop del despatx del burgès? Per envoltar-se de nens amb cares de misèria i el cap ple de polls? Per un sou encara més raquític que les escasses pessetes que rebia per la feina del despatx?

Molts dels mestres de l'escola "nacional" de la postguerra van venir de fora del país. D'aquelles contrades on, des de molt abans del 18 de juliol, qualsevol indici de modernitat era combatut a cops de rosari i, si calia, traient el Sant Cristó Gros. Però, qui d'aquests feixistes podia voler venir a fer classe als fills dels « rojos y separatistas »?. Sabent que vindria a manar, però que molta gent no els donaria facilitats, ni reconeixement. En algun cas excepcional, podia tractar-se d'algú mínimament format, amb esperit de missioner. Atret per la possibilitat de sotmetre a l'infidel. Però, en la majoria de casos, els que van apuntar-s'hi van ser aquells que, per molt del règim que fossin, no els volien ni a casa seva.

La seva tasca era, com deia la "Ley sobre la educación primaria" del 1945, "formar la voluntad, la conciencia y el carácter del niño en orden al cumplimiento del deber y a su destino eterno" i "infundir en el espíritu del alumno el amor y la idea del servicio a la patria, de acuerdo con los principios inspiradores del.

^{*}Segons Salomó Marqués l'exili, l'expulsió, trasllat forçós i suspensió feina i sou afectà més d'un 50% de la plantilla de mestres que de la República. Salomó Marqués "Ensenyament republicà vs. ensenyament franquista: la repressió del magisteri".

Il·lustració 1. (segueix)

movimiento". La percepció general els atorgava la representació simbòlica del règim en el territori, en l'àmbit escolar

Anava amb el mateix nom que es feia servir per referir-se a les escoles en qüestió: "Escuela Nacional". Nacionals com els del bàndol guanyador. L'ensenyament primari, en mans de Franco, és un instrument ideològic per disciplinar les masses "roges i separatistes".

Aquesta escola, a la que ningú deia pública, va ser la que els anys quaranta va acollir, entre altres, aquella munió de nens afamats, fills de treballadors i treballadores, a qui no volien donar feina per haver estat "rojos". O amb el pare a l'exili, a la presó o al camp de concentració. Va acollir al nen que mai menjaven pa blanc. I que de seguida que tenien oportunitat, deixava l'escola, sense cap mena de titulació ni certificació i es posava a treballar d'aprenent del que fos. O de repartidor de diaris.

Més endavant, des de finals dels cinquanta fins els setanta, l'escola pública va omplir les aules amb els nens de la immigració. És l'època en la que molts dels mestres, amb les excepcions que calgui reconèixer, eren els que hem descrit més amunt o els seus hereus. Les instal·lacions eren deficientes. No hi havia places escolars. Això feia que el tipus de públic de les "nacionales" també poguéssim trobar-lo en privades de poc prestigi. Tot i els esforços del moviment de renovació pedagògica, que es posa en marxa en el que després va ser la dècada del Concili Vaticà II i dels Beatles, les escoles "nacionales" estaven totalment desprestigiades.

A Catalunya, els pares que van poder dur els fills a escola, si els enviaven a la de l'estat era perquè no tenien altra opció. Els que menys, per no disposar del capital cultural necessari per adonar-se d'això que hem dit que era una evidència compartida per la majoria. D'altres, la gran majoria, per manca del capital econòmic necessari per inscriure els fills en un centre "privat". I, molts, perquè no tenien cap més alternativa en l'àmbit geogràfic en el que residien. Això és prou important com per parlar-ne més endavant.

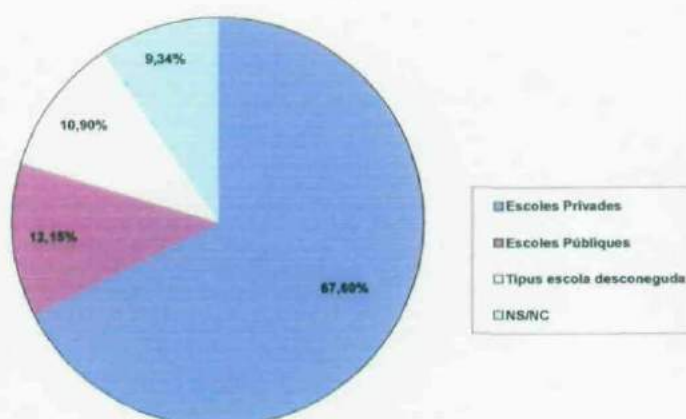
Els qui de ben segur van evitar les "escuelas nacionales" van ser la gent ben situada en l'època. Tot i a pesar que molts d'ells havien celebrat la "victòria" de Franco i seguien simpatitzant amb el règim, o el veien com un mal menor.

Fins els anys vuitanta, avançats, la primària, impartida a l'escola pública, no aconsegueix dissimular l'estigma assignat a les escoles de propietat pública des del tancament de les del CENU, *manu militari*.

Característiques dels Estudis Primaris.

Si observem els resultats de l'enquesta veiem que un **67,6%** de les elits va realitzar els seus estudis primaris en *escoles privades*, mentre que un **12,15%**

Gràfic 6-1. Centres de primària on han estudiat els enquestats. Pública i privada.

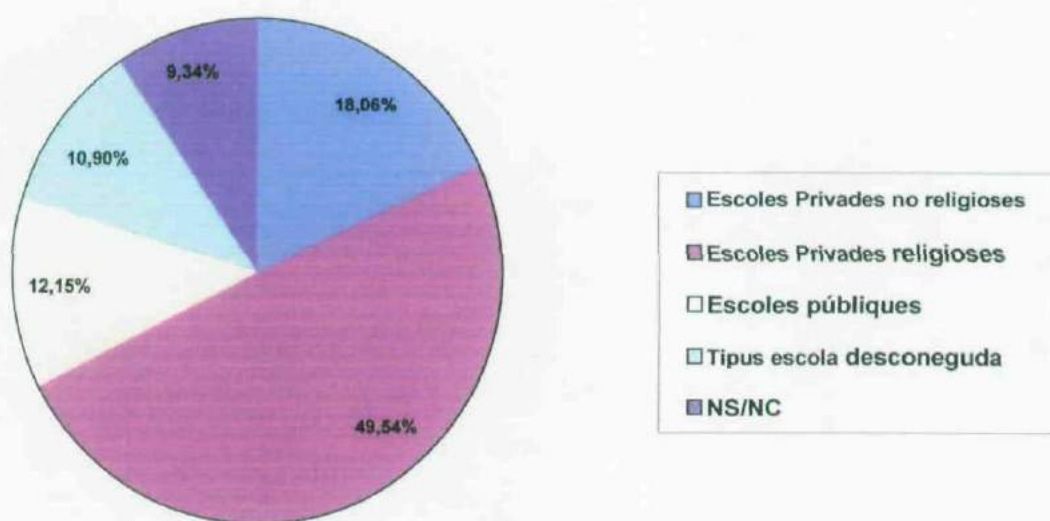
els realitzà en *escoles públiques*. Tot i que la proporció d'enquestats que ha estudiat a l'escola pública sembla petita, de fet és prou important, tenint en consideració el que acabem de dir en relació al camp escolar de període de la dictadura. Concretament en relació a la primària. I posa en evidència la influència del factor territorial assenyalat i l'existència d'un sector d'origen social modest, o que no se sent incòmode en l'escola "nacional. Ingredients que intervenen sense que sapiguem en quina proporció. Més endavant ja veurem que un 8% dels enquestats han estudiat fora de Catalunya. I la majoria ho ha fet en centres de l'administració.

De tota manera, la divisió entre escola pública i privada no pot amagar la diversitat de situacions viscudes, tant entre les escoles propietat de l'estat com entre les de titularitat privada.

L'Escola privada.

Com ja hem assenyalat, una gran majoria de les elits enquestades realitzà llurs estudis primaris en escoles d'àmbit privat. Tanmateix, caldria tenir en compte l'heterogeneïtat d'aquests tipus d'escoles. A un primer nivell, podem veure que hi ha dos grans grups: Escoles privades religioses i escoles privades no religioses.

Gràfic 6-2 . Gràfic de la distribució d'enquestats per tipus d'escoles de primària.

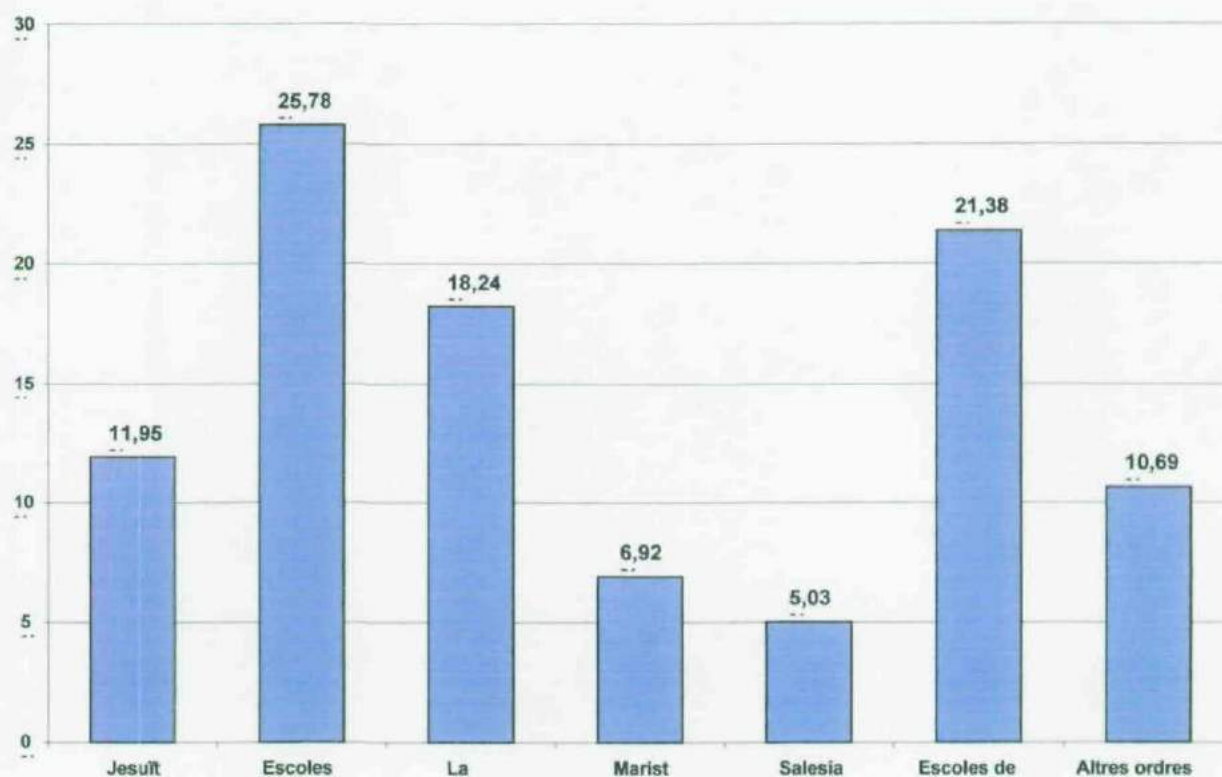

Les Escoles Privades Religioses.

Aquest és, sens dubte, el grup més nombrós. Hi ha un l'elevat percentatge de la mostra que afirma haver-hi anat (un **49,53%**). Les dades recollides ens permeten classificar les escoles religioses en set grans grups, en funció de les ordres religioses, propietàries dels centres: *Els Jesuïtes, les Escoles Pies, els Germans de La Salle, els Germans Maristes, els Germans Salesians, les escoles de monges i altres ordres religioses*. La gràfica que exposem a continuació ens mostra quin és el pes específic de cada categoria. Les Escoles Pies són les més freqüentades (**25,78%**). Tanmateix, cal advertir que l'alt

percentatge en les Escoles Pies², les escoles de monges³ i les escoles dels Germans de la Salle⁴ es deu, en bona part, a l'extensa implantació que aquests tres tipus d'ordres han tingut tradicionalment en tot el territori.

Gràfic 6-3. Enquestats que han cursat estudis primaris en escoles privades. Per ordres religiosos.

Ara bé, hem d'ésser conscients de les diferències internes existents en cadascun dels grups. El valor simbòlic atribuït a cada escola depèn de l'ordre religiosa però també, i sobretot, de la ubicació del centre.

Les escoles religioses ubicades en les comarques es diferencien de les seves homòlogues ubicades en els centres de poder. En el cas que ens ocupa,

² Hi ha Escola Pia a Barcelona (Balmes, Sant Antoni, Sarrià) Balaguer, Caldes de Montbui, Granollers, Mataró, Moià, Olot, Sabadell, Sitges, Tàrraga, Terrassa i Vilanova i la Geltrú.

³ La gran diversitat d'ordres de monges dedicades a l'ensenyament aconsella agrupar-les en una sola categoria. Però això no vol dir que la seva oferta impliqui el mateix valor simbòlic en el camp escolar.

⁴ Entraren a Catalunya el 1878. I posaren casa a Barcelona (al carrer del Pont de la Parra). El 1986 la província de Catalunya tenia 275 germans professors, 19 600 alumnes i 25 escoles, a Barcelona, Berga, Cassà de la Selva, Cambrils, Figueres, Girona, Manlleu, Manresa, Mollerussa, Montcada i Reixac, Palamós, Premià de Mar, Reus, Sant Celoni, Sant Martí Sesgueioles, Santa Coloma de Farners, la Seu d'Urgell, Tarragona, Torreforta i Viella.

principalment la ciutat de Barcelona. No és el mateix haver estudiat als Escolapis de Sarrià que haver-ho fet als de Moià. Però passa exactament el mateix entre dues escoles de la mateixa ordre situades en la mateixa ciutat. Així, no té el mateix valor simbòlic haver estudiat a l'escola dels Germans de La Salle de Sant Andreu, que haver-ho fet a la prestigiosa La Salle Bonanova.

Aquestes constatacions ens permeten formular la hipòtesi, que creiem ha de ser pertinent tant per les públiques com per les privades, tant si són laïques com religioses: **la font fonamental del valor simbòlic d'un centre està en relació al prestigi del centre en el camp escolar. I aquest pot procedir de la qualitat del centre. Però, sobretot, depèn de la posició social dels alumnes. La qüestió depèn de les característiques dels usuaris dels centres, més que no pas de les de l'oferta.** Tot i que una i l'altra estan estretament relacionades.

Les Escoles Privades no Religioses

L'altre gran grup que emergeix de la nostra mostra és el de les escoles privades no religioses. Com hem vist amb anterioritat el percentatge d'elits que hi ha cursat els estudis és molt menor al de les escoles religioses (**18,06%**). Tal com correspon al parc escolar vigent quan la majoria dels enquestats estudiaven primària o secundària. Ara bé, la majoria d'escoles assenyalades pels nostres enquestats, pertanyents a aquesta categoria, acostumen a tenir molt reconeixement social. Fàcilment identificables com escoles d'elit.

La majoria de trajectòries escolars assenyalades, pertanyents a aquest apartat de la classificació, les podem situar en dues subcategories: les que es fan en escoles que fan servir una de llengua estrangera⁵ com a llengua vehicular, diferent del català i l'espanyol i les escoles que hem denominat pedagògicament innovadores⁶. Iniciatives pedagògicament menys encarcarades que l'oferta del règim, la de les ordres religioses, d'altres escoles

⁵ Bàsicament el Liceu Francès i el Col·legi Alemany.

⁶ Virtèlia (1941), Nausica Betània, Andersen (1946), de la Molina (1950), Laietània (1953), Sant Gregori (1955), Talitha (1956), Santa Anna, Costa i Llobera (1953), Thau (1963), Ton i Guida (1963), Aula, etc...

privades de tarannà més clàssic i de l'ensenyament en el domicili particular. Les posaren en marxa persones, en general ben situades, catòliques, però una mica més liberals, que, en algunes ocasions, havien estat partidàries del bàndol feixista en temps de guerra. Però, no estan disposades a fer assumir als seus fills la involució pedagògica que representà la dictadura, en relació a la República.

L'Escola "pública".

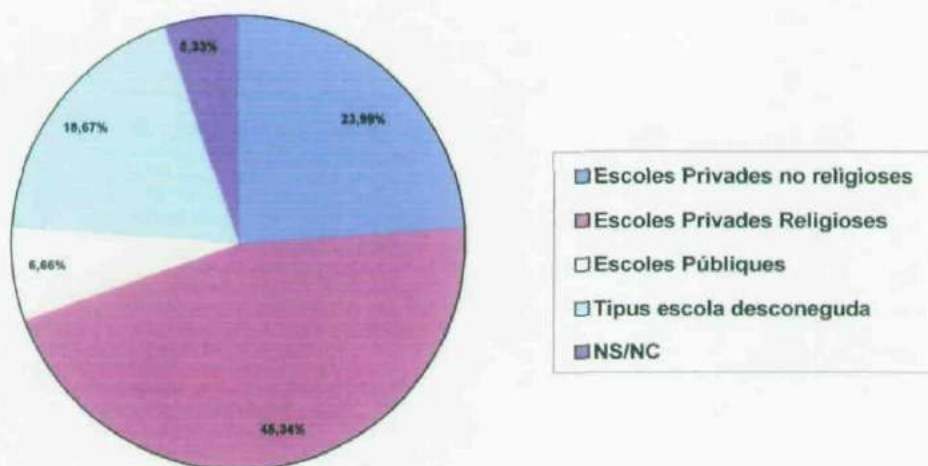
Com hem pogut veure en la gràfica inicial, el percentatge d'elits que han cursat estudis en l'escola "pública" és relativament baix (**12,15%**). Més encara que en el conjunt del parc escolar català. I molt més si considerem l'espanyol. Si bé tradicionalment les classes dirigents s'han allunyat de l'escola pública, en el cas de Catalunya aquest fet s'accentua molt més a causa de la relació directa entre escola pública i franquisme i/o escola pública i deficiències educatives. Ja hem assenyalat que les escoles privades podien estar més o menys a prop del règim franquista, però menys en la versió més rànica del sector falangista, que tan bé representava la "Escuela Nacional". La posició política de moltes de les escoles privades prestigioses, generalment religioses, estava més pròxima al tradicionalisme, molt més perfectament assumit per la gent ben situada. Però, no només per les elits, sinó per bona part de la població, especialment l'autòctona, per poques possibilitats que tingués de fer estudiar els fills en un altre tipus de centre, s'allunyava de l'escola pública. Aquesta orientació de la població autòctona cap a les escoles no públiques i les facilitats que donà el règim per a la implantació i creixement de les escoles religioses, van fer que aquest sector del camp escolar esdevingués hegemònic a Catalunya. De manera més accentuada que en la resta de l'estat espanyol. Unes escoles religioses es dedicaran a l'elit (Jesuïtes, La Salle, Escola Pia,...) i altres atendran la demanda de la resta de la població (diverses ordres, escoles parroquials,...).

Distribució de les Elits per tipus de centre de primària.

Si bé fins ara hem pogut veure quines han estat els tipus d'escola per on han passat les elits del país, en aquest punt voldríem copsar quina ha estat la distribució dels diferents tipus d'elit pels diferents centres de primària.

Distribució de les Elits Culturals

Gràfic 6-4. Distribució de les elits culturals en funció del tipus de centre de primària on van cursar estudis.

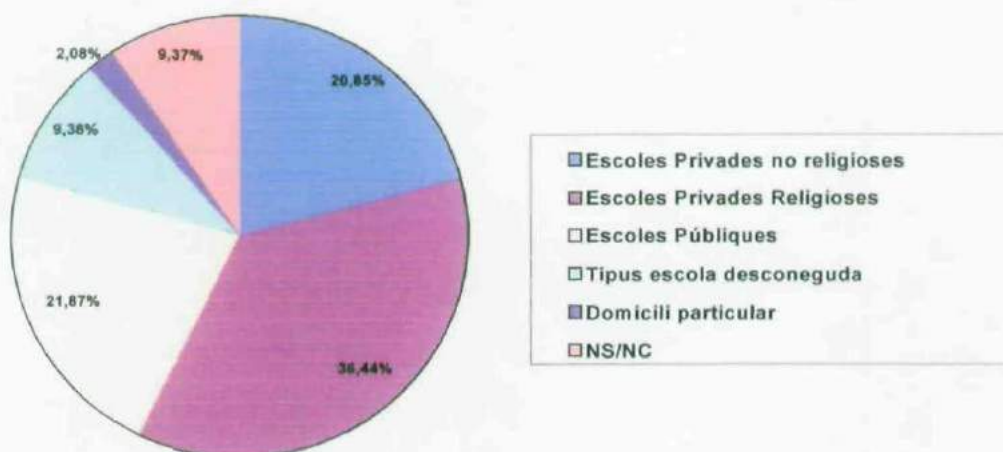

Com ja hem plantejat anteriorment la categoria d'elits culturals esdevé potser la més complexa i heterogènia. Tanmateix, creiem necessari observar quina ha estat llur trajectòria educativa. En la gràfica anterior podem veure com l'escolarització privada de les *Elits Culturals* manté la mateixa proporció que en el total de la mostra, mentre que l'escolarització pública es redueix considerablement. L'elevat percentatge de trajectòries en centres desconeguts (18,76%) obliga, però, a ser prudent, especialment amb les dades que refereixen a l'escola pública. En algunes ocasions és el descrèdit d'aquests centres el que pot tenir alguna relació amb els no contesta de la nostra enquesta. En d'altres, exactament al contrari. La susceptibilitat de segons quins sectors amb capital cultural, habitualment d'esquerrers, els porta a ocultar el seu pas per escoles de primària amb "pedegrée". Tasca fàcil, sobretot si han finalitzat els seus estudis en un institut.

Distribució de les Elits Universitàries.

En aquest segon grup el pes de l'escolarització privada continua essent molt important, però la pública manifesta un elevat increment. Alhora, l'escolarització d'àmbit religiós també presenta el percentatge més baix en relació a les altres tipologies d'elit. És evident, doncs, que la trajectòria escolar de les elits universitàries difereix relativament de la de la resta d'elits. Aquest fet podria venir donat per l'origen més diversificat d'aquest tipus d'elit. En les elits universitàries hi ha un sector important que pot haver fet, per la via acadèmica, mobilitat geogràfica i mobilitat social ascendent.

Gràfic 6-5. Distribució de les elits universitàries per tipus de centre de primària en el que van cursar estudis.

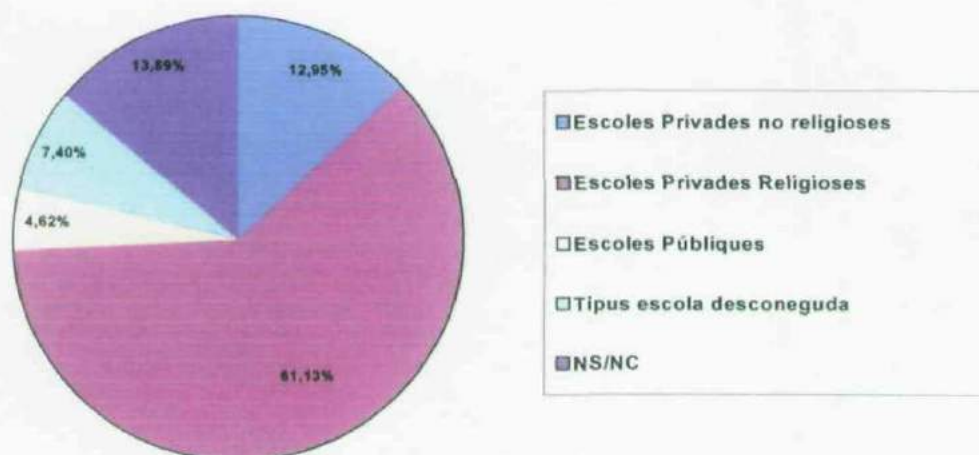
En el cas de la secundària hem fet quatre números que permeten veure la importància de la procedència geogràfica per explicar la freqüentació dels instituts estatals en el cas d'aquesta elit.

Distribució de les Elits Econòmiques

Les *Elits Econòmiques* són l'antítesi del cas anterior. Aquí el pes de l'escolarització privada és aclaparador (**74,08%**). Alhora, recuperant el que

anteriorment hem presentat sobre l'heterogeneïtat de l'escola privada, advertim que un important percentatge de les elits escolaritzades en les escoles més prestigioses (Jesuïtes, La Salle Bonanova, Col·legi Alemany i escoles innovadores) es troben emmarcades en aquesta tipologia. Aquest grup sembla el que concentra un nombre més important de persones procedents de famílies benestants i històricament rellevants.

Gràfic 6-6. Distribució de les elits econòmiques, per tipus de centre de primària en el que van cursar estudis.

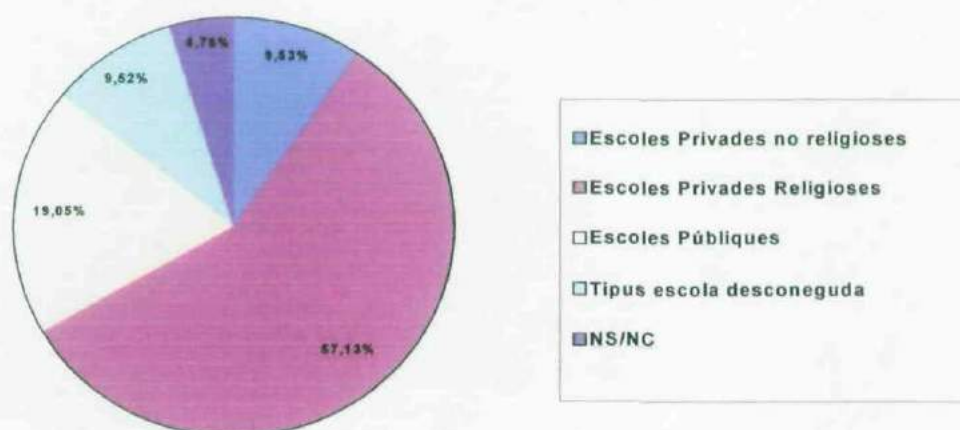

Distribució de les Elits Polítiques

Aquest darrer grup és, juntament amb les *elits universitàries*, el més diversificat. Malgrat que el pes de l'escola privada és majoritari, l'escola pública obté un percentatge força elevat. A més, la pròpia estructura del camp de les elits polítiques marca una distribució territorial molt més elevada que la de la resta. En aquest cas és evident que es dona una major distribució territorial de l'escolarització, degut a la diferent procedència dels polítics entrevistats en la nostra mostra. L'allunyament d'un centre de poder (la ciutat de Barcelona)

suggereix que moltes d'aquestes elits es van escolaritzar en centres de primària de caràcter mitjà, en contraposició a les elits econòmiques que, com anteriorment hem presentat, es concentren a les escoles de més prestigi. Aquesta observació corrobora, doncs, una certa dualitat pel que fa a aquest grup. Per una banda hi trobem que els membres de la classe política, procedents de les bones famílies van iniciar llur escolarització en centres de prestigi; per l'altra, els membres de la classe política d'origen menys benestant, o, com a mínim, procedents de punts allunyats de la ciutat de Barcelona, van ser escolaritzats en centres més modestos.

Gràfic 6-7 Distribució de les elits polítiques, per tipus de centre de primària en el que van cursar estudis.

Característiques dels Estudis secundaris

En els estudis secundaris dels nostres enquestats, l'escola pública guanya pes en comparació a la primària (26%). Tot i que la privada segueix essent majoritària (61%).

Aquest augment de l'escolarització pública cal analitzar-lo tenint en consideració les característiques del camp educatiu. Ja hem avisat que el baix nivell de preparació del professorat de la pública afectava molt més a la primària. Justament per tractar-se d'un instrument gairebé únicament d'adoctrinament religiós i polític en mans del règim de Franco. Els estudis de secundària, en canvi, eren força exclusius fins ben entrats els anys seixanta. I l'adoctrinament, igualment present, tenia un format diferent pel fet d'anar dirigit a la classe dirigent.

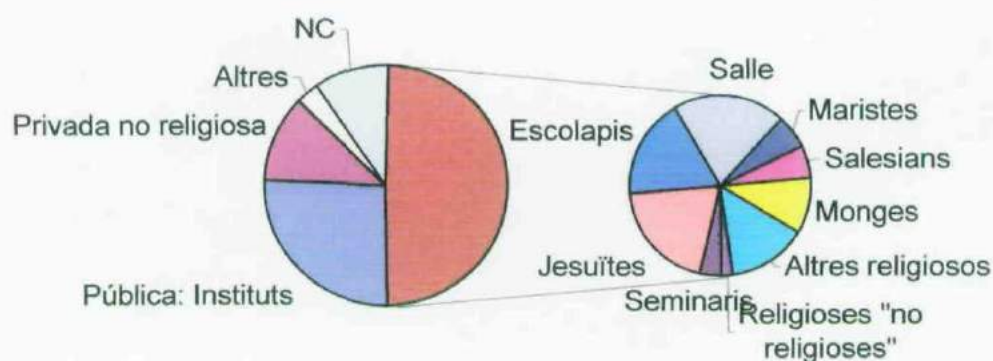
Però veiem amb més detall de quin centres es tracta:

Taula 6-1. Distribució dels enquestats segons tipus de centre de secundària.

Pública: Instituts	26%
Seminaris	2%
Jesuites	10%
Escolapis	9%
Salle	10%
Maristes	3%
Salesians	3%
Monges	5%
Altres religiosos	7%
Religioses "no religioses"	1%
Religiosos	49%
Idioma estranger	5%
Innovadores	4%
Altres privades no religioses	3%
Privada no religiosa	12%
Altres	3%
NC	10%

En les nostres xifres, la importància dels centres religiosos és evident. Cinc de cada deu enquestats han estudiat en aquesta mena de centres. Un de cada deu ho ha fet en les escoles propietat de la Companyia de Jesús. Un altre en les Escoles Pies i un tercer a La Salle. Entre les escoles no religioses, destaquen les que n'hem dit "Innovadores" per a haver fet bandera de les

Gràfic 8. Distribució dels enquestats segons tipus de centre de secundària.

■ Pública: Instituts	■ Privada no religiosa	□ Altres
□ NC	■ Seminaris	■ Jesuïtes
■ Escolapis	□ Salle	■ Maristes
■ Salesians	■ Monges	■ Altres religiosos
■ Religioses "no religioses"		

* Les religioses no religioses són escoles clarament identificades amb organitzacions religioses, com les de l'Opus Dei.

transformacions pedagògiques i les que segueixen un pla d'estudis d'estats diferents de l'espanyol, amb un idioma no ibèric. Aquestes, sumades, farien el quart de cada deu. La proporció d'escoles amb bon nom és aclaparadora tot i que un de cada quatre enquestats ha cursat els estudis secundaris en un centre estatal.

Però posem en relació el tipus de centre de secundària en el que s'ha estudiat amb altres variables per fer una anàlisi més acurada.

Il·lustració 6-2. La secundària a la Catalunya de la dictadura.

El dictador Franco, des de 1939, deixà l'escola secundària en mans de l'església. Les organitzacions religioses reobriren els seus centres educatius després de la revolució. I o van fer amb aires de victòria i afany de revenja. Els era possible per l'important paper que la dictadura atribuïa, en els seus plans, a la religió i l'església. Fixem-nos en la declaració ideològica inscrita en la "Ley de Reforma de la Enseñanza Media" de Sáinz Rodríguez, datada a Burgos el 1938, però que passà a regir en tot l'estat quan els facciosos van guanyar la guerra:

"El Catolicismo es la médula de la Historia de España. Por eso es imprescindible una sólida instrucción religiosa que comprenda desde el Catecismo, el Evangelio y la Moral, hasta la Liturgia, la Historia de la Iglesia y una adecuada Apologética. (...) La España que renace a su auténtico Ser cultural, a su vocación de misión y de ejemplaridad, a su tensión militante y heroica, podrá contar para su juventud con este sistema activo y eficaz de cultura docente que ha de templar las almas de los españoles con aquellas virtudes de nuestros grandes capitanes y políticos del Siglo de Oro, formados en la Teología Católica de Trento, en las Humanidades Renacentistas y en los triunfos guerreros por tierra y por mar en defensa y expansión de la Hispanidad".

La urgència per reformar l'ensenyament secundari, fent-ne lleis abans de guanyar la guerra, procedeix de la convicció, ja assenyalada, que té el dictador, que el sistema educatiu és un instrument eficaç per formar a les persones en el sentit de la seva "cruzada". La secundària ja hem dit que quedà en mans privades. Concretament en les de les ordres religioses. El 1949 més del 70% de l'alumnat cursa els seus estudis en centres religiosos, i només el 21% estudia en instituts. El desplegament dels instituts s'havia fet amb el "Plan Pidal" de 1845 i, sobretot, amb la "Ley Moyano" de 1857. Els governats corresponents, imitant el model francès dels liceus, van voler situar-ne un en cada capital de província i en algunes ciutats situades estratègicament. D'aquesta data és, per exemple, l'Institut Jaume Balmes de Barcelona, que fins el 1932 no va tenir la companyia de l'Institut Maragall. A part del de Manresa, si considerem la "província" de Barcelona. La república i la revolució van comportar el tancament dels centres de titularitat religiosa i l'obertura de centres laics. Molts dels quals van haver de tancar tot just Franco va ocupar Catalunya. Els vuit instituts de finals dels anys vint, tot just s'havien convertit en 15 a l'inici dels anys seixanta. Els instituts no s'havien arribat a multiplicar ni per 2 i, en canvi, el nombre de matriculats al batxillerat s'havia multiplicat per 15. L'any 1959 hi ha 217 centres de secundària a Catalunya. D'aquests, 30 són "oficials", 100 de l'església, 76 de privats de titularitat laica. A més, les estadístiques de l'època consideren 11 centres lliures: 1 de l'església i 10 de privats. La importància de les escoles de l'església, a l'ensenyament secundari, és evident.

Les condicions generals de la societat canvien en el context de l'incipient desenvolupament econòmic dels anys seixanta, especialment a Catalunya i el País Basc. Aquest es produeix a pesar del règim, tot i que el pla d'estabilització, conduït pels tecnòcrates de l'Opus Dei, ajuda a fer desaparèixer alguns dels impediments per a la modernització econòmica. I en aquest procés comença a augmentar el nombre d'alumnes de secundària i de la universitat. Però la influència de l'església catòlica en l'àmbit de l'ensenyament no universitari, persisteix. Una església que, amb el Concili Vaticà II, està començant a assumir les transformacions del món i la derrota dels règims totalitaris a la segona guerra. Però "spain is different" i la dictadura

manté una relació de connivència extemporània, medieval, amb l'església romana. Espanya és un estat confessional. I quan es produeix el fet biològic (mort del dictador), es fa una transició absolutament condicionada pels hereus de Franco. I la influència de l'església catòlica segueix essent molt important. En especial, la influència que segueix mantenint en l'ensenyament. I així fins avui (Veure il·lustració 6-III).

Il·lustració 6-3. Si la primària és per adoctrinar les masses, la secundària és per formar els "Capitanes y políticos".

Una altra qüestió important, per tal d'interpretar adequadament les dades, és el del valor que tenia la titulació de secundària fins a meitats dels anys seixanta. Període en el que la majoria relativa dels nostres enquestats tenia edat de fer aquests estudis. Si el control ideològic de la primària era important per afectar a força gent, el de la secundària ho era per influir en els que conformaven els grups de referència de la societat. Els que havien de ser els nous "capitanes y políticos". En la mateixa llei citada anteriorment es fa explícit a qui ha d'afectar:

*"Iniciase con la reforma de la parte más importante de la Enseñanza Media -el Bachillerato Universitario- porque el criterio que en ella se aplique ha de ser norma y módulo de toda la reforma, y porque una modificación profunda de este grado de Enseñanza es el instrumento más eficaz para, rápidamente, influir en la transformación de una Sociedad y en la formación intelectual y moral de sus futuras clases directoras"*¹.

En aquest pronunciament ja queda clar que la secundària serveix per formar a la gent important. I per fer-ho compten amb les escoles de l'església catòlica en la seva versió més fonamentalista i antimoderna. Però també amb els instituts. El nombre de gent que estudia és prou petit, fins els seixanta, com per considerar uns privilegiats els que estudien batxillerat, amb independència del centre on estudien. Sobretot fins que no es produeix una inflexió en el camp escolar, a partir de la segona meitat dels anys seixanta. La sèrie la tenim per l'estat espanyol des de l'any 1940¹:

Taula 6-2. Evolució del nombre d'estudiants de Batxillerat, a l'Estat Espanyol, classificats per graus.

CURSOS	TOTAL	Índex	Elemental	Índex	Superior	Índex	Pre-univ	Índex
1940-41	157707	37						
1958-59	420852	100	353186	100	51583	100	16083	100
1960-61	474057	113	394629	112	60207	117	19221	120
1965-66	834290	198	697292	197	108891	211	28107	175
1968-69	1210017	288	1005619	284	166891	324	37507	233
1975-76*	1.123.657	267						
1980-81*	1.649.468	392						
1985-86*	1.977.214	470						
1990-91*	2.448.946	582						
1994-95*	2.639.767	627						

Font: Elaboració pròpia a partir de les "Estadística de la Enseñanza Media en España". Presidencia del Gobierno. INE. I dades de l'Oficina de Planificación y Estadística (MEC) y Consejo de Universidades.

*Secundària/FP

És a partir d'aquestes dades que cal interpretar la trajectòria escolar dels enquestats. Molts d'ells van viure una part important de la seva trajectòria en aquest context. Amb una escola "pública" degradada en la primària, tret d'algunes excepcions i amb el predomini d'escoles controlades pels religiosos en la secundària. De tota manera, el període històric és prou complex com per presentar, en molts aspectes, també en relació al camp escolar, una diversitat de situacions. Però, per tal d'apropar-nos al context històric pròxim a bona part dels enquestats, observem un període concret. Proposem, per disposar de les dades de Catalunya, el període que va del curs 1956-57 al 1961-62. Sis anys en els que coincidirien, fent batxillerat gairebé un centenar dels nostres enquestats, si haguessin estudiat en l'edat que corresponia. Dada de la que no disposem, però que ha de ser certa, en una bona colla de casos.

Il·lustració 6-4. L'ensenyament secundari: Oficial, Col·legiat i Lliure.

Les estadístiques franquistes dels matriculats a l'ensenyament secundari distingeixen entre els alumnes oficials, amb plaça als instituts estatals, els lliures.

Els col·legiats són alumnes que segueixen els cursos en centres no estatals, però que són reconeguts o estan autoritzats per fer-ho. Aquests centres estan adscrits a un institut que és l'encarregat de fiscalitzar la formació. Els col·legiats poden estar en el que el règim en diu "centres de l'església" o en "centres privats". Considerem especialment significativa aquesta discriminació, que no dona el tractament de "privades" a les escoles que tenen per titular una ordre religiosa. Indica el grau de connivència del règim amb l'església, amb la qual, en principi, comparteix bona part dels objectius ideològics, fins el punt de poder veure-la, en principi, com la seu oficial dels intel·lectuals orgànics del règim.

Finalment hi ha els alumnes lliures que són assignats a un institut, generalment a títol personal. Tot i que sovint hi ha escoles que acompanyen la seva formació, però no són reconegudes com a tals. D'escoles o d'organitzacions *ad hoc*, que preparen els alumnes pels exàmens de grau i el de maduresa, n'hi ha que pertanyen, o que com a mínim són molt properes a l'església i n'hi ha que no.

Il·lustració 6-5. Fora de l'escola de l'església no hi ha salvació?

En les noves circumstàncies democràtiques, una part important dels centres educatius segueixen essent privats, però en la majoria de casos la despesa la sufragarà l'estat. I bona part d'aquests centres privats segueixen avui en mans de les organitzacions religioses. Veiem-ne algunes dades:

Taula 6-3. Pes relatiu del sector privat en l'ensenyament no universitari a Catalunya. Curs 2002-2003.

	Alumnes
Ensenyament Secundari Obligatori	43,84%
Batxillerat	37,41%
Cicles formatius de grau mitjà (CFGM)	30,86%
Ensenyaments substitutoris de la prova d'accés als CFGS.	27,78%
Cicles formatius de grau superior (CFGS).	33,93%
Total	40,54%

Font: Elaboració a partir de les dades de l'Anuari estadístic de Catalunya 2004.

El pes actual del sector privat en l'ensenyament, a nivell de tot Catalunya, és evident. I la majoria d'aquestes escoles tenen com a titular una ordre religiosa. Però a la capital, el fenomen s'accentua. I les escoles privades són majoritàries tant a la secundària obligatòria com al Batxillerat. Veiem-ho en relació a l'ESO:

Taula 6-4. Pes relatiu del sector privat en l'ensenyament de l'ESO a Barcelona. Curs 2002-2003.

Districte	Privats
1. Ciutat Vella	52%
2. Eixample	79%
3. Sants- Montjuïc	46%
4. Les Corts	82%
5. Sarrià- Sant Gervasi	84%
6. Gràcia	73%
7. Horta- Guinardó	66%
8. Nou Barris	50%
9. Sant Andreu	65%
10. Sant Martí	46%
Total	67%

Font: Elaboració a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

I en relació al batxillerat, no obligatori:

Taula 6-5. Pes relatiu del sector privat en l'ensenyament del Batxillerat a Barcelona. Curs 2002-2003.

	Alumnes
1. Ciutat Vella	54%
2. Eixample	67%
3. Sants- Montjuïc	53%
4. Les Corts	72%
5. Sarrià- Sant Gervasi	79%
6. Gràcia	73%
7. Horta- Guinardó	52%
8. Nou Barris	47%
9. Sant Andreu	73%
10. Sant Martí	32%
Total	64%

Font: Elaboració a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

Curiosa manifestació de progressia urbana. Tant en el cas de la secundària obligatòria com en el de la post-obligatòria la majoria d'alumnes assisteix a centres privats. Tot i que s'accentua en el primer cas per raons òbvies. I en especial en alguns districtes. On es fa màxim és a Sarrià-Sant Gervasi, lloc de residència, per excel·lència, de les elits catalanes. Recordem les consideracions fetes en aquest sentit en el capítol anterior.

Segueix de la Il·lustració 6-5

La majoria dels alumnes de centres privats contemporanis cursen els seus estudis en els de titularitat religiosa. Veiem-ho amb les dades de les que disposem, les del curs 1999-2000.

Taula 6-6. Titularitat dels centres privats a Catalunya. Curs 1999-2000.

	Ensenya- ment primari	Ensenya- ment obligatori	Ensenyament obligatori i batxillerat	Ensenyament professional	Educació especial	Altres combinacions de nivells	Total
Religiosos	59%	60%	62%	5%	20%	43%	59%
Laics no lucratis	13%	14%	13%	27%	71%	9%	14%
Laics lucratis	27%	27%	25%	69%	9%	47%	28%

Font: Elaboració a partir de les dades publicades per IDESCAT a Estadística de finançament i despeses de l'ensenyament privat Curs 1999-2000

Per tant el 60% són de titularitat religiosa. I tot i que, en l'actualitat, la manera d'expressar la seva naturalesa religiosa és diversa, des de les posicions més fonamentalistes fins a les més liberals. Possiblement algunes de les primeres les trobem en escoles que figuren de titularitat laica. I n'hi ha moltes més, amb aquesta classificació, que assegurin que el seu projecte està molt influït per la fe catòlica. Si els considerem tots plegats veiem la important influència que manté l'església en l'àmbit educatiu, i per tant en el control del pensament de la ciutadania. Les circumstàncies són diferents, però és evident que hi ha una forta connexió entre la situació present del camp escolar i el paper fonamental que jugava l'església per a Franco com aparell ideològic per aconseguir i mantenir l'hegemonia. Després d'una transició política, de la dictadura a la democràcia, l'estructura del camp escolar és, des del punt de vista tractat, directament hereva del Franquisme.

Centre de secundària i edat.

Hi ha una relació entre l'edat de les elits i el tipus de centre de secundària al que han assistit. Entre els més grans hi ha relativament menys ex-alumnes d'institut que entre els més joves. Les dades tractades en relació a l'edat, en l'apartat corresponen, ens havien permès veure que possiblement hi havia més nous entre els més joves que en els més grans. El nombre d'elits, d'ex-alumnes d'institut, considerat històricament, podria reflecteixin les transformacions que es produeixen en el camp de l'escola secundària en general.

Taula 6-7. Distribució dels enquestats en funció del tipus de centre de secundària, per edats.

Tipus de centre	≤55	>55
Pública Instituts	32%	18%
Privada religiosa	49%	49%
Privada no religiosa	11%	13%
Altres*	1%	5%
NC	7%	15%

*Entre aquests altres, hi ha les escoles mercantils.

L'assistència a la privada religiosa és la mateixa en els dos grups d'edat proposats. Els més vells, en canvi, van assistir amb més freqüència a la privada no religiosa i n'hi ha que van fer els estudis mercantils. De tota manera cal ser prudent perquè una de les diferències importants es produeix entre els que no contesten. Entre aquests hi ha els que no tenen estudis de secundària i els que no contesten per raons que desconeixem.

De tota manera és convenient que observem l'evolució de l'assistència als centres de secundària amb més detall:

Taula 6-8. Distribució dels enquestats en funció del tipus de centre de secundària i de l'interval corresponent als 16 anys d'edat.

	abans 1955	1955-1964	1965-1974	des de 1975	TOTAL
Pública: Instituts	16%	19%	30%	36%	26%
Seminaris	2%	4%	2%	0%	2%
Jesuïtes	11%	11%	9%	9%	10%
Escolapis	9%	12%	9%	3%	9%
Salle	11%	10%	11%	10%	10%
Maristes	0%	7%	2%	0%	3%
Salesians	2%	2%	3%	0%	3%
Monges	0%	4%	5%	9%	5%
Altres religiosos	4%	6%	7%	12%	7%
Religioses "no religioses"	0%	0%	2%	3%	1%
Privades religioses	38%	57%	50%	47%	49%
Idioma estranger	9%	5%	2%	5%	5%
Innovadores	5%	2%	3%	5%	4%
Altres privades no religioses	2%	2%	4%	3%	3%
Privada no religiosa	16%	10%	10%	14%	12%
Altres	9%	2%	1%	2%	3%
NC	20%	12%	9%	2%	10%
Proporció de la mostra	17%	26%	39%	18%	100%

Il·lustració 6-6. Secundària: l'escenari de finals dels anys cinquanta, primers anys seixanta.

Sense que serveixi de precedent, començarem pel començament. Concretament pels matriculats, per primera vegada, en el primer de batxillerat el curs 1956-57.

Taula 6-9. Matriculats a primer de batxillerat. Per tipus de centre. Curs 1956-57.

	Total	Oficial INEM	Col·legiada	Lliure
Catalunya	13.103	7,6%	33,9%	58,41%
Estat Espanyol	99.955	12,62%	43,99%	43,59%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del INE. *Estadística de la Enseñanza media en España. Curso 1956-57*. Madrid, 1960.

Segons el Cens de la població de l'any seixanta, el 1956 hi havia 58.800 nois i noies d'onze anys (la població total de Catalunya, segons aquest cens era de 3.895.828). Per tant s'hauria matriculat a primer de Batxillerat el 22,3 % de la cohort. Però només una petita part, un de cada tretze matriculats, ho hauria fet amb plaça oficial a algun dels 15 Instituts que hi havia a Catalunya. En canvi sis de cada deu s'haurien matriculats en condició d'alumnes lliures. I tres de cada deu en algun dels 75 col·legis de l'església o dels 56 col·legis privats, reconeguts o autoritzats com a tals.

Entre els enquestats, que estudiaven en l'època, un 26% va estudiar en instituts, gairebé quatre vegades més que els de les estadístiques oficials, referides al conjunt de la població. I un 72 % va fer-ho en escoles privades, més del vuitanta per cent de les quals eren escoles de religiosos. La majoria d'aquestes escoles semblen de les autoritzades o reconegudes com ensenyament col·legiat. I només un 2% especifica que va estudiar matriculat en un institut, en la condició de lliure. En els càlculs hem descomptat el 19% que, o bé no contesten, o indiquen estudis diferents del batxillerat. Pocs, comparats amb el 78% de la cohort que no van matricular-se a primer de Batxillerat i tenien onze anys l'any 1956.

Si seguim els estudiants matriculats a Catalunya el curs 1956-57 a primer de batxillerat, tenim que, els que van continuar, sense perdre cap curs, havien de presentar-se a revàlida de sisè el 1961-62. Veiem les xifres.

Taula 6-10. Matriculats i aprovats a la revàlida de sisè de batxillerat, a Catalunya. Curs 1961-62.

	Total Matriculats	Total Aprovats	1	2	3	4	5	6	7	8
Catalunya	5122	3353	16,93%	18,28%	40,98%	46,56%	8,90%	8,98%	33,19%	26,19
E.Espanyol	43358	26918	17,02%	17,87%	42,72%	48,30%	10,40%	9,57%	28,87%	24,27

1. Oficial matriculats; 2. Oficial aprovats; 3. Col·legiada església, matriculats; 4. Col·legiada església, aprovats; 5. Col·legiada privada "laica", matriculats; 6. Col·legiada privada "laica", aprovats; 7. Lliures matriculats; 8. Lliures aprovats.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del INE. *Estadísticas de la enseñanza media en España. Curso 1961-62*. Madrid, 1964.

Passats els quatre cursos de batxillerat elemental, els dos de superior, i la revàlida, només queden 3353 alumnes. Que, en comparació amb els nascuts l'any 1945, només representen el 5,8% de la cohort. El que hem pogut veure en aquest estudi de cas és que, el batxillerat, fins a la revàlida de sisè, l'estudiava molt poca gent, i que d'aquests, més de la meitat havien cursat estudis en centres col·legiats. La majoria, en els de titularitat religiosa, i una minoria en els de la privada no religiosa. I, una quarta part havia aprovat la revàlida, matriculant-se en condició de lliure. Els alumnes oficials d'institut, no arribaven a ser ni un de cada cinc.

Les dades dels nostres enquestats, per tipus de centre, han de ser les mateixes que hem fet servir per comparar amb els matriculats de primer, però ara s'assemblen una mica més amb les de les estadístiques dels que van aprovar la revàlida el 1961-62. De tota manera seguim tenint un important desajust amb els estudiants lliures, i en correspondència, n'hi ha molts amb matrícula oficial als instituts (26% en lloc de 18%), i molts més de la col·legiada 72% en lloc dels 58%). Però és possible que alguns dels enquestats, que van estudiar en la condició de lliure, hagin indicat, en les seves respostes, l'institut en el que van examinar-se, obviat aquest detall.

Com ja hem observat, el que resulta fonamental no és la distribució entre públiques i privades, sinó la titularitat dels centres freqüentats, i els centres als que s'assisteix. Però, per treure partit de la classificació més general, cal dir que el pes dels estudiants matriculats en instituts respecte de la població d'estudiants de secundària sempre és superior a la dels enquestats. No disposem de tota la sèrie per a Catalunya, i possiblement caldrà aconseguir les dades històriques completes en el projecte. Però si agafem els estudiants matriculats als instituts els anys setanta, veiem que superen el 50% de la població de batxillerat. I en canvi, els nostres enquestats, queden per sota en gairebé 20 punts. Mentre que les escoles religioses mantenen una forta proporció. Concretament els Jesuïtes, els Escolapis i La Salle mantenen el seu pes relatiu, amb independència del període en el que estimem que l'enquestat ha estudiat batxillerat. I en les privades "laiques", de prestigi, en general, també es manté el pes relatiu.

Observem que passa a la capital. En el cas de Barcelona:

Taula 6-11. Distribució dels enquestats que van estudiar secundària, a Barcelona, en funció del tipus de centre de secundària i de l'interval temporal corresponent als 16 anys d'edat.

	Fins 1949	1950-59	1960-69	Des de 1970	Total
Pública: Instituts	24%	6%	17%	16%	15%
Seminaris	0%	0%	0%	0%	0%
Jesuïtes	18%	22%	20%	18%	19%
Escolapis	18%	13%	11%	8%	11%
Salle	6%	25%	9%	10%	13%
Maristes	0%	0%	4%	0%	1%
Salesians	0%	0%	7%	4%	3%
Monges	0%	3%	9%	6%	6%
Altres religiosos	6%	0%	4%	10%	6%
Privades religioses	47%	63%	63%	57%	59%
Idioma estranger	0%	19%	9%	10%	10%
Innovadores	12%	3%	4%	12%	8%
Altres privades no religioses	6%	3%	2%	2%	3%
Privada no religiosa	18%	25%	15%	24%	21%
Altres	0%	6%	2%	0%	2%
Només contesten Barcelona	12%	0%	2%	2%	3%
Proporció estudiants a BCN	12%	22%	32%	34%	100%

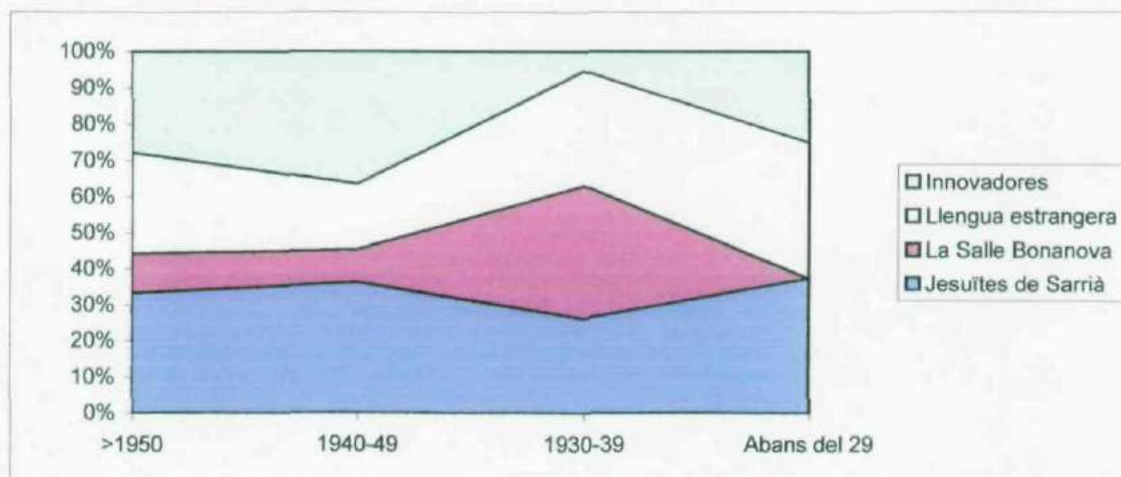
Hom adverteix importants diferències entre els resultats dels qui van estudiar a Barcelona i el conjunt dels enquestats. Només cal observar que el nombre dels que estudien als Jesuïtes és superior als que ho van fer en instituts.

Amb l'excepció de l'interval que engloba els que tenien setze anys abans de 1949, hom adverteix força estabilitat en la distribució per tipus d'escola, tot i el creixement de la privada laica i el lleuger decreixement dels instituts i de les privades religioses, des de 1970. Les escoles religioses tenen el seu màxim en la dècada dels cinquanta, quan gairebé dos terços dels enquestats del període hi assisteixen. I, d'aquests, gairebé el 50 % van estudiar el batxillerat als Jesuïtes i La Salle. I un de cada cinc, dels d'aquest interval, va assistir a escoles d'idioma estranger.

Entre els que van fer 16 anys a partir dels setanta, un de cada quatre ha estudiat en una escola privada "laica". Però la relativa estabilitat dels resultats, tal com es presenten amaga que les escoles amb major reconeixement social tenen variacions al llarg del temps.

Vet aquí un exemple. Tenim 56 casos d'enquestats que han assistit als Jesuïtes de Sarrià, La Salle Bonanova, i el que hem anomenat escoles "pedagògicament innovadores" i "de llengua estrangera". Veiem com es distribueixen aquests 56 enquestats en funció de la data de naixement:

Gràfic 6-9 . Distribució dels enquestats ex-alumnes d'alguns centres de reconegut prestigi. Per any de naixement.

Innovadores recollides: Col·legi Sant Jordi de Lleida, Escola Costa i Llobera (Barcelona), Escola Virtèlia Barcelona, Mútua Escolar Blanquerna (Barcelona), Escola Patmos (Barcelona), Betània Patmos (Barcelona), Escola Aula (Barcelona).

Llengua estrangera: Liceu Francès, Col·legi Alemany.

Hi ha variacions que responen a esdeveniments històrics generals: la República, la Guerra i la Revolució, en relació a les escoles religioses. La Segona Guerra en relació a les d'idioma estranger. L'evolució general del

franquisme i la seva relació amb l'església en general, i el paper de cada ordre, en cada període. I, sobretot, als moviments específics del camp de l'ensenyament secundari. Per tractar més detalladament aquestes qüestions caldrà esperar al projecte.

Il·lustració 6-7. Secundària: l'escenari de finals dels anys seixanta, fins la mort del dictador.

El curs 1970-71 Catalunya tenia 44 instituts. Una proesa en comparació amb els 15 dels anys cinquanta. Les coses estaven canviant. Veiem, sinó, quina ha estat l'evolució relativa dels sous dels funcionaris de l'ensenyament no universitari i, si voleu, dieu-nos materialistes.

Taula 6-12. Evolució del salari mig del funcionari docent no universitari. 1965-1993.

Anys	Percentatge del PIB per habitant		
	Mestres	Professors de Secundària i FP	Catedràtics de Secundària
1965	82,4	95,7	142,6
1970	341,8	471,4	530,4
1975	228	295,8	343,9
1980	234	274,2	316,5
1985	203,4	245,4	259,5
1993	211,5	248,8	298,8

Font: Elaboració del CIDE a partir de les dades de la Dirección General de Personal y Servicios (MEC). OEI- Sistemas educativos na

I encara n'hi ha que diuen que les mobilitzacions estudiantils del final del franquisme no van servir per a res... Són temps moguts, especialment en l'àmbit educatiu. El règim trontolla, com la mà del dictador, afectat per diverses malalties. Les mateixes que posen en el poder executiu i porten a dalt de tot l'Almirall Carrero Blanco. Els estudiants que s'han matriculat a finals dels seixanta estan fent batxillerat superior i COU just abans de la mort del dictador.

El curs 1974-75 hi ha 20189 nois i noies que fan COU a Catalunya. Tot i que hi ha més nois, la proporció dels uns i de les altres, és pròxima, en comparació amb el que passava feia deu anys. Si comparem aquests nois i noies amb els que tenien 17 anys l'any 74, veiem que estudia COU un 15% de la cohort. El triple dels que havien aprovat revàlida el curs 1961-62.

Si comparem la distribució entre pública i privada entre els enquestats que van cursar batxillerat entre el 1968-69 i el 1974-75 i el conjunt dels estudiants de COU del 1974-75 tenim que un 38% d'enquestats van fer secundària als INEM (Institutos Nacionales de Enseñanza Media). Vint punts menys que el conjunt de la població d'estudiants de COU.

Taula 6- 13. Estudiants matriculats a COU el curs 1974-75. Catalunya.

	Total	Oficial INEM	Centres reconeguts, autoritzats i adoptats.
Nois	56%	53%	47%
Noies	44%	65%	35%
	100%	58%	42%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades publicades a "Estadísticas de Batchillerato. Curso 1974-75". Ministerio de Educación y Ciencia. Sección Estadística. Año 1975.

Taula 6-14. Distribució per centres de secundària dels enquestats que tenien entre 11 i 17 anys entre el 1968 i el 1974.

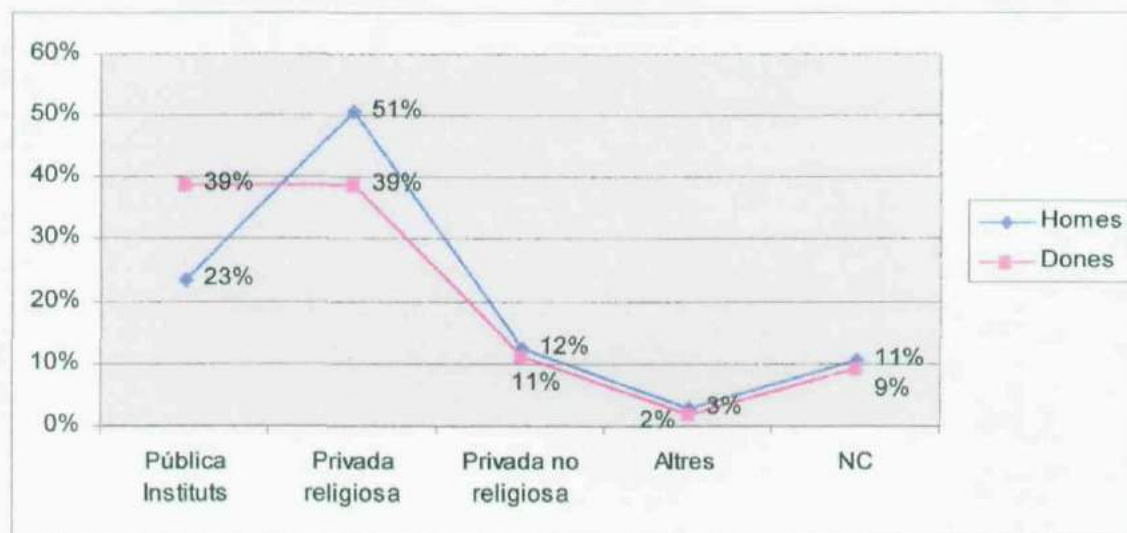
Tipus de centre	Freqüència	%
Institut públic	37	38%
Privada no religiosa	13	13%
Titularitat, religiosos	48	49%

Entre els enquestats considerats, hi ha més assistents a centres religiosos (Jesuïtes, Salle, Escolapis) o privats (innovadores i de llengua estrangera) d'un alt valor simbòlic, que ex-alumnes d'institut.

Centre de secundària i sexe.

Resulta especialment significatiu el comportament de la variable sexe. Fins el punt que pot ajudar-nos a entendre el que passa amb l'edat. Entre els més joves de la mostra hi ha més dones que no pas entre els més grans. I, tot i que també és majoritària l'assistència a centres privat, hi ha moltes més dones que són ex-alumnes d'institut que no pas homes. Cal tenir present que la major part dels nostres enquestats han cursats els seus estudis no universitaris en centres segregats per sexes. I mentre que resulta molt comú associar determinades ordres religioses a la formació acadèmica prestigiosa, és molt més difícil fer-ho entre els centres de titularitat religiosa, dedicats, en el seu moment, en exclusiva a la formació de dones. La concepció tradicional dels rols de gènere, especialment reforçada entre religiosos, ha fet que moltes de les dones que ocupen posicions rellevants s'hagin format en centres públics d'ensenyament mitjà.

Gràfic 6-10. Distribució dels enquestats en funció del tipus de centre on van cursar estudis de secundària, per sexe.

La diferència més important justament és en els Instituts Públics, a favor de les dones, i en les escoles privades religioses, a favor dels homes.

Centres de secundària i tipus d'elit.

Un factor que resulta especialment rellevant és el tipus d'elit. Hi ha grans diferències en la trajectòria escolar en funció d'aquest factor. Les elits universitàries són, de llarg, les que més han passat pels instituts, seguides de les polítiques. I les econòmiques, les que més han assistit als centres privats, seguides de les elits culturals, deduïdes les acadèmiques.

Taula 6-15. Distribució dels enquestats, segons tipus de centre de secundària, per tipus d'elit.

	Culturals	Acadèmiques	Econòmiques	Polítiques	Total
Pública: Instituts	21%	39%	15%	34%	26%
Seminaris	0%	3%	1%	5%	2%
Jesuïtes	9%	4%	15%	10%	10%
Escolapis	5%	9%	13%	2%	9%
Salle	9%	5%	17%	7%	10%
Maristes	3%	3%	4%	0%	3%
Salesians	5%	1%	1%	5%	3%
Monges	3%	4%	3%	15%	5%
Altres religiosos	7%	6%	6%	10%	7%
Religioses "no religioses"	1%	1%	1%	2%	1%
Religioses	43%	38%	60%	56%	49%
Idioma estranger	9%	7%	2%	0%	5%
Innovadores	11%	2%	2%	0%	4%
Altres privades no religioses	1%	4%	5%	2%	3%
Privada no religiosa	21%	14%	8%	2%	12%
Altres*	1%	0%	6%	5%	3%
NC	13%	10%	11%	2%	10%

*Inclou estudis secundaris estudis diferents del batxillerat (Escoles de comerç, etc.)

Si ordenem els diferents camps en funció del tipus d'escola privada a la que han assistit veiem que les elits econòmiques són les que més han freqüentat les de titularitat religiosa, seguides de les polítiques. I, a força distància, les culturals i les acadèmiques. En canvi, les que més sovint han passat per escoles pedagògicament innovadores i per les d'idioma estranger, molt distingides, tant les unes, com les altres, són les culturals i les acadèmiques. I, les que menys, les polítiques.

Si atenem a la titularitat concreta de les escoles religioses, veiem que en les de la Companyia de Jesús, el màxim s'estableix entre les elits econòmiques. El mateix cas que en les Escoles Pies i les de La Salle. Però no és el cas dels Salesians, que tenen en el seu màxim un empat entre les Culturals i les